TARİH Dünyası

SELİM I.
IX.

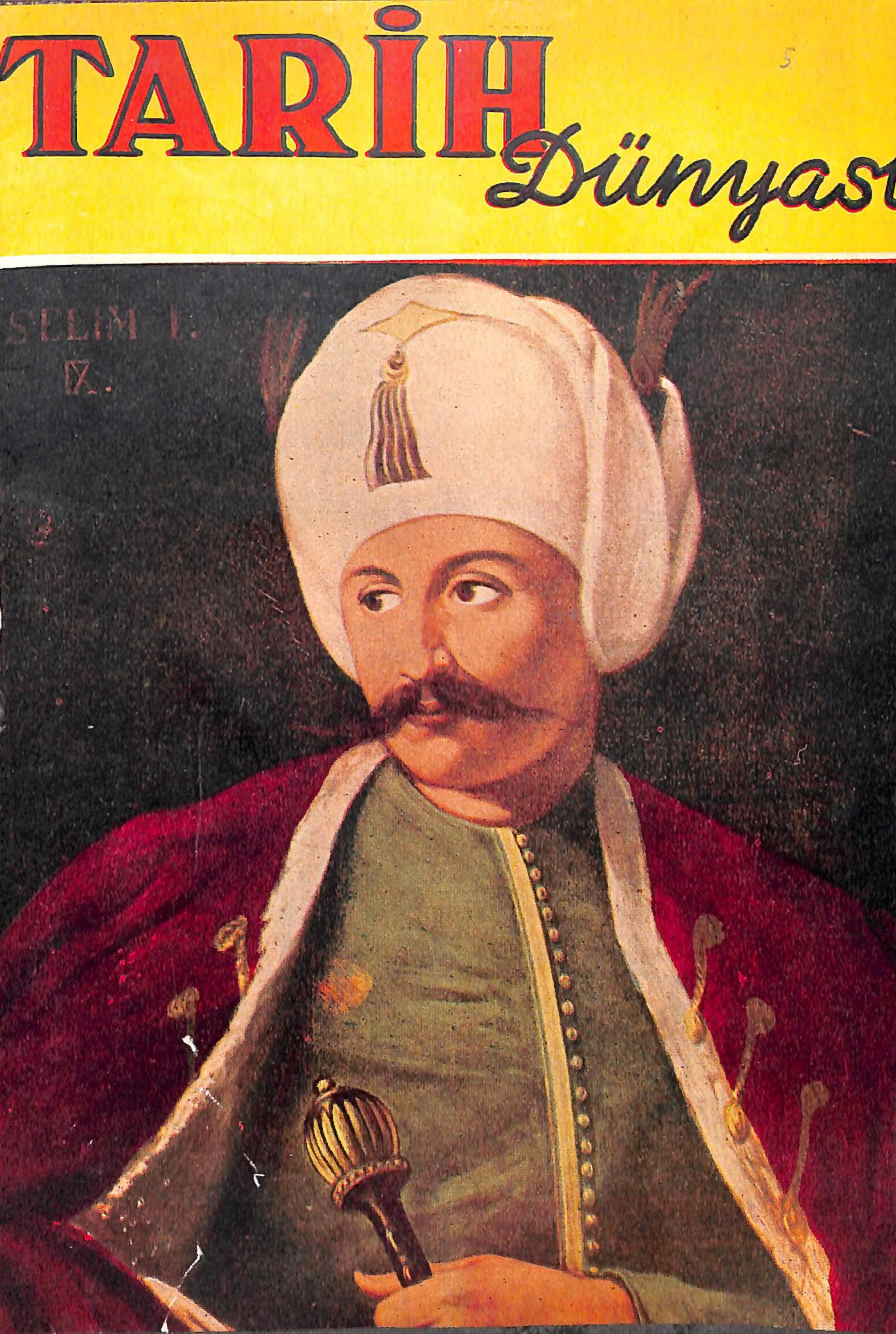

Tarih Haberleri

★ Ürgüp ilçesinin 13 kilometre uzağında bulunan tarihî Göreme'nin bir çok resimleri alınmıştı. Amerikalı mütehassıslar tarafından Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünün teşebbüsü ile alınan bu resimler, haber aldığımıza göre bir albüm halinde toplanacaktır. Göreme hakkında ecnebi tarihçiler bir çok tetkikler yapmışlardır. Şimdiye kadar çok ihmal edilmiş ve hattâ memlekete tanıtılmamış olan Göreme hakkında gelecek sayılarımızda okuyucularımıza çok enteresan resimler ve malûmat verilecektir.

★ Osman Gazi ve Orhan Gazinin Bursadaki türbeleri 2 Haziran 1950 Cuma günü resmen halka açılmıştır.

Türk Devletinin temelini kuran Osman Gazi ile bu devleti çok kısa zamanda en kudretli bir hale getiren Orhan Gazinin türbelerinin açılması, bütün Bursalıların iştirakile ve büyük bir törenle yapılmıştır. Törende Millî Eğitim Müdürü bir konuşma yaparak türbelerin tarihî kıymetini belirtmiştir.

★ İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü Müdürü ve Kollej de Frans Profesörlerinden Albert Gabriel'e Ankara Üniversitesi tarafından «Fahrî Profesör» pâyesi tevcih edilmiştir.

Profesör Gabriel Selçuk ve Osmanlı Mimarisi üzerinde çok mühim eserler meydana getirmiş, halkarası büyük çapta bir ilim adamıdır. Orta Anadolu ile Doğu ve Güney Anadoludaki Selçuk Mimarisi hakkında ortaya çıkardığı büyük iki cilt, Türk sanatının şâheserlerini bütün dünyaya tanıtmıştır.

Son zamanlarda neşretmiş olduğu «Türk hisarları» eserinden sonra Profesör Gabriel şimdi Bursa ve İstanbuldaki Osmanlı mimarisi üzerinde yaptığı çalışmaları neşir sahasına koyacaktır.

★ Mersinin 13 kilometre batısında bulunan Pompeipais şehir falinistinin mezarlığı olduğu anlaşılan Kuyuluk köyünde bir evin avlusu kazılırken mermer ve kapaklı bir lâhid bulunmuştur. Anthroide denilen insana benzer şekilde yapılan bu lâhid kadın heykeli taşımaktadır. Adana Milletvekili Profesör Arkeolog Remzi Arık tarafından tetkik edilen lâhid Adana müzesine getirilmiştir. Milâddan önce 5 inci asrın sonu ve 4 üncü asrın başında yapıldığı anlaşılan bu lâhidlerden daha evvelce de bulunmuş, İstanbul müzesine nakledilmişti.

★ Millî Eğitim Bakanlığının aldığı yeni bir karara göre memleketimizde bulunan ve ihmal yüzünden bozulmaya ve çürümeye başlayan bütün mumyalar tetkik edilerek kurtarılmaları için tedbirler alınacaktır. Konya'da LARENDE kapısı önündeki türbesinin alt katında bulunan büyük Selçuk veziri SAHIBATA'nın mumyası son 25 senedenberi ihmal edildiği için yıkılan duvar sıvaları ve sızan sular altında kalmış, çürüme başlamıştı. Yine Selçuk vezirlerinden KARATAY'ın Konya'da bulunan türbesinin kapısı kapatıldığı için mumyasının ne halde bulunduğu bilinmemektedir. Konya Aksaray'ındaki mumyalar yok olmuştur. Kayseri'de ve Amasya'da bulunan bazı mumyalar müzelere kaldırılmak suretiyle kısmen ömürleri uzatılmıştır.

★ İstanbul Saraçlar Cemiyeti Fâtih tarafından saraç esnafına verilen ve onları her çeşit vergiden ve askerlikten muaf tutan orijinal hükümle Fâtih'den beri her Osmanlı hükümdarı değiştikçe bu hükmü teyid maksadiyle verilen beratleri Topkapı Sarayı Müzesine vermeyi kararlaştırmışlardır. Bunlar müze arşivine konacaktır.

■

KAPAK RESMİMİZ: Yavuz Sultan Selim (Topkapı Sarayı Müzesindeki bir tablosu). ARKA KAPAK: 19 uncu yüzyıl başında Küçüksu mesiresi (Ressamı Bartlette'in tablosu).

TARİH Dünyası

ON BEŞ GÜNDE BİR ÇIKAR

★ Yıl 1 - Sayı 5 ★ 15 Haziran 1950 ★

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: ŞAKA Matbaası, İstanbul

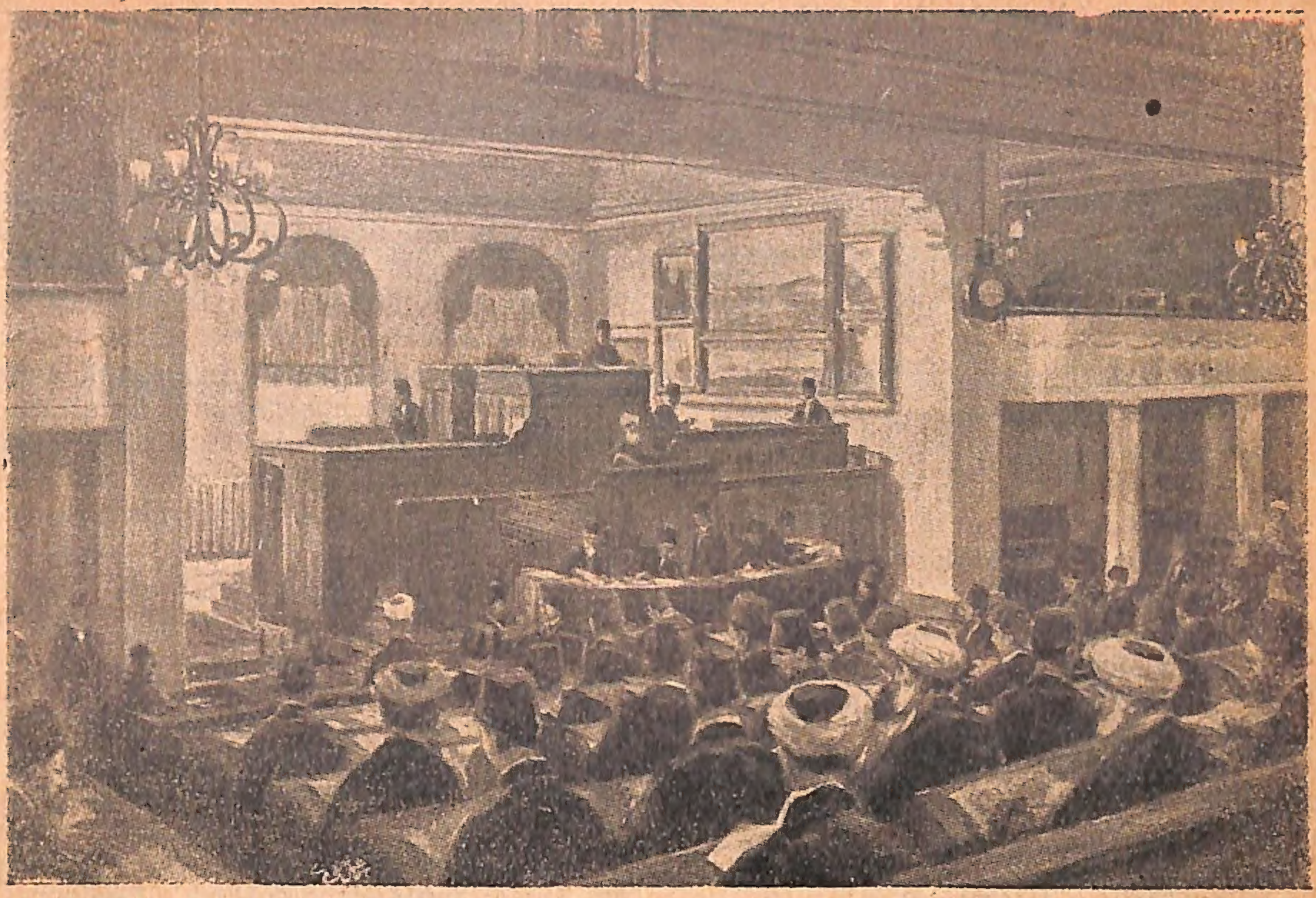

Osmanlı Meclisi Mebusanında bir celse. (İsmail Hakkı Beyin bir suluboya tablosu)

Türkiyede Seçimin Tarihi 1877 - 1950

Yazan:

REŞAD EKREM KOÇU

1877 seçimleri, yüzyıllar boyunca mutlakiyeti mutlakə ile idare olunmuş vatanımızda parlamentolu rejime giriştir. Türkiyede meşrutiyeti kuran 1293/1877 Kanunuesasî - Anayasasına göre «Millî Meclis», padişah tarafından kaydi hayat şartiyle tâyin edilen bir Âyan Meclisi ile halk tarafından seçilen bir Mebusan Meclisinden kurulacaktı.

Memleketimizde bu ilk seçim bir seçim kanununa göre yapılmadı. Hükûmet, imparatorluk halkını temsil edecek mebusların sayısı için, devletin nüfus sayısı esası yerine. meclisi kuracak mebuslar için muayyen bir rakam kabul etti ve bunu 130 kişiden az olmamak üzere tesbit etti. O zaman tesbit edilen son kat'i rakamın ne olduğunu öğrenemedik. Bu rakam, vilâyetlere, ehemmiyetlerine göre taksim edildi; her vilâyet gösterilen miktarda mebusunu seçerek İstanbula yolladı. İstanbul da dâhil olmak üzere her tarafta seçimi, halk veya halkın seçtiği ikinci seçmenler yapmadı, mebusları vilâyet meclisleri seçtiler; fakat İstanbula ancak 117 mebus geldi, yani asgari rakam olarak tesbit edilen 130 kişiyi de bulmadı, bazı vilâyetlerden ise tek mebus dahi gelmedi.

Âyan ve Mebusan meclislerinden teşekkül eden Millî Meclis 6 mart 1293/19 mart 1877 pazartesi günü Dolmabahçe Sarayının orta kısmını teşkil eden merasim salonunda İkinci Abdülhamidin bir nutku ile açıldı, padişah nutkunu sadırazam Edhem Paşaya, o Mabeyinbaşkâtibi Sait Beye (sonraları sadırazam olan, Küçük ve Şapurçelebi lâkaplarile anılan Sait Paşa) verdi, nutkun Sait Bey okudu.

Meclisi Milliye, adliye sarayı iken yanan Ayasofyadaki Darülfünun binası tahsis edilmişti. İlk Osmanlı Meclisi Mebusanı ilk

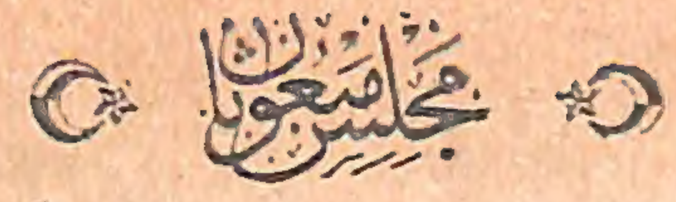

Meclis-i Meb'usanın duhuliye kartı

toplantısını bu binada 20 mart 1877 salı günü yaptı.

İlk İstanbul mebusları şu zatlardır:

Ahmed Vefik Paşa
Hasan Fehmi Efendi
Hacı Ahmet Efendi
Astarcılar Kethüdası Ahmed Efendi
Ahmed Hilmi Efendi
Hüdaverdi Ohannes Efendi
Vasilâki Bey
Sebuh Efendi
Acıman Efendi
Nikolâki Solidi Efendi

Meclis reisliğine Ahmed Vefik Paşa seçilmişti. Bu meclisin yapacağı işlerden biri seçim kanununu çıkarmaktı; 1293/1877 Rus Harbi başladı, meclis harb gailesi içinde 56 defa toplandı ve bu kanunu yapamadan 28 haziran 1877 de dağıldı. Ayni yıl içinde ayni usul ile ikinci bir seçim yapıldı, İstanbuldan yine mebus çıkan Ahmed Vefik Paşa ikinci defa meclis reisi seçildi. İşte bu ikinci meclisdir ki ilk seçim kanununu yaptı ve 31 yıl sonra yapılan 1908 seçimi bu kanuna göre oldu. 1 kânunuevvel 1293/13 kânunuevvel 1877 de toplanan ikinci meclisin de ömrü uzun olmadı; İstanbul mebuslarından Astarcılar kethüdası Ahmed Efendinin, «harb felâketinden pâdişahın da mes'ul olduğunu» ima eden sözleri üzerine, İkinci Abdülhamit, kanunuesasinin kendisine verdiği salâhiyete dayanarak meclisi dağıttı; Abdülhamid, kanunuesasiyi lağvetmemişti, bunun içindir ki Türkiye tarihinde bu hükümdarın istibdad devri denile gelen 31 senelik devreye Abdülhamidin meclissiz idaresi demek daha doğru olur.

Şurası da pek şayanı dikkattir ki, milletin iradei siyasiyesini temsil etmeyen ikinci meclisin fesih fermanını, padişah, meclisin kendi reisi Ahmed Vefik Paşaya okuturmuştu.

1908 seçimi:

Üçüncü Meclisi Mebusanı kuran seçim...

«İttihad ve Terakki» cemiyeti tarafından tahakkuk ettirilen inkılabda, kanunuesasi gazetelerle 12 temmuzda ilân edildi. Kanunuesasiye göre mebuslar 4 yıl için seçilecek, Mebuslar Meclisi devresini tamamlayınca yeni seçim yapılacaktı. Mebuslar meclisi vazifesine, ikinciteşrin başında başlıyacak, mart başında son verecekti. Her 50.000 erkek nüfus için 1 mebus seçilecekti. Âyan meclisi azaları, mebus sayısının üçde birini geçmemek üzere padişah tarafından kaydi hayat ile tayin edileceklerdi. 4 yıl sonra yapılacak seçimden itibaren mebusların Türkçe okuma bilmeleri ve biraz da yazı bilmeleri şart koşulacaktı. Müntehibler, mebusları, kendi vilâyetleri halkından seçmeğe mecbur idiler.

Seçim Kanunu da gazetelerle 22 temmuzda ilân edildi, 1877 deki ikinci meclisin çıkardığı bu kanuna göre:

Seçim, vilâyetlerde sancak sancak yapılacaktı. Meselâ: Konya vilâyeti, biri merkez sancağı olmak üzere Isparta, Burdur, Teke ve Niğde sancaklarından teşekkül ediyordu,

— *Ahmet, intihabat yapılacakmış. Sen kimi intihap edeceksin?*

— *Tokat meb'us-u sabıkı İsmail Hakkı Paşayı.*

— *O vefat etti be.*

— *Daha iyi ya. Gelecekler ondan farklı olacak değil ki...*

(19 Temmuz 1335, Büyük Gazete)

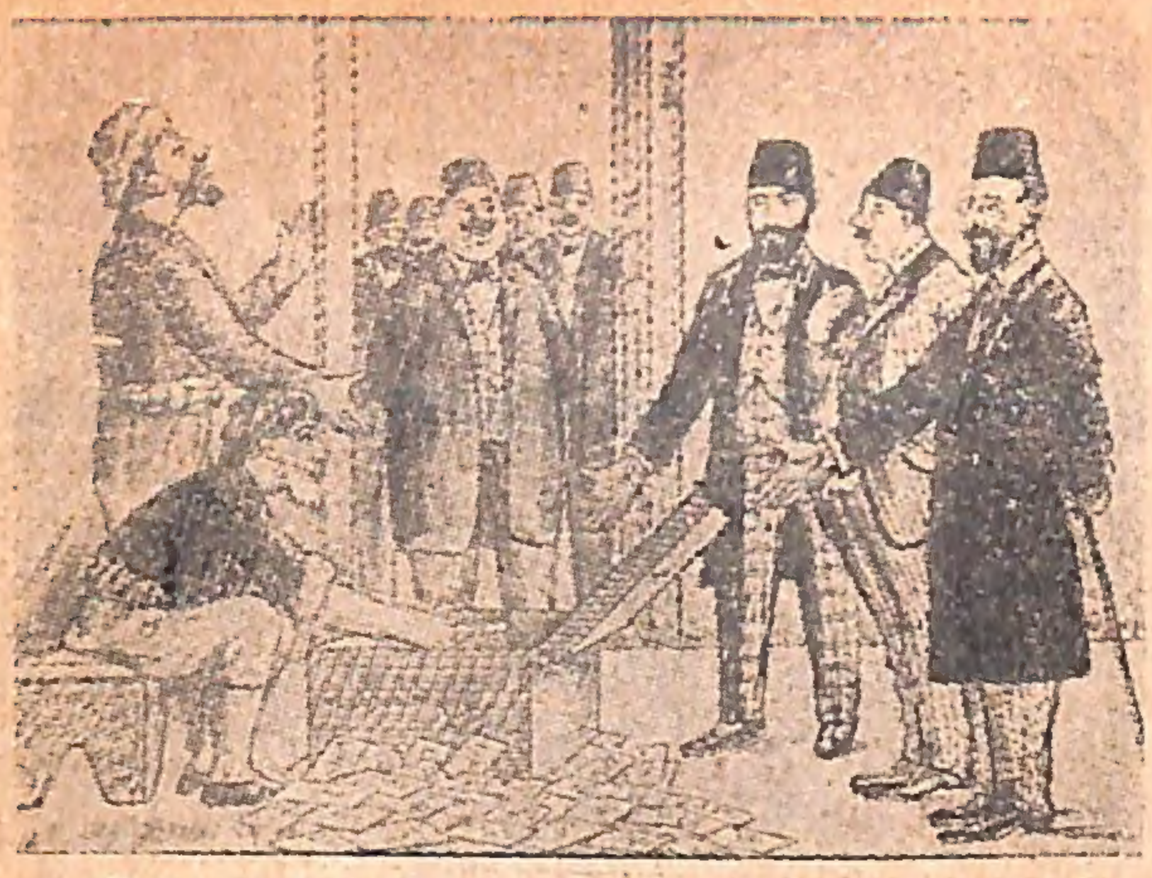

Köylü (Muhaliflere) — Ne yapalım kısmetinizde yokmuş!.. Artık şimdiden sonra olsun karga ile tilkinin peynir hikâyesini iyice okuyunuz da aklınız başınıza gelsin.

(1327 tarihli İttihatçılar taraftarı Köylü gazetesinden)

bu beş sancak, kendi mebuslarını ayrı ayrı seçeceklerdi. Nüfusu 50.000 den aşağı olan sancaklarda, 25.000 ve fazlası 50.000 itibar edilecek ve bir mebus çıkaracaktı; nüfusu 50.000 den fazla olan sancaklarda da 25.000 ve bundan fazla nüfus 50.000 itibar edilecekti. 18 yaşını dolduran Türk tebaası vatandaşlar ikinci müntehip - seçmenleri seçecek, onlar da mebusları seçecekti, yani iki dereceli bir seçim yapılacaktı. Mebus olabilmek için 25 yaşını doldurmuş olmak şarttı.

Hürriyetin ilânından mebus seçiminin başladığı kânunuevvel ayına kadar, zaman, memleketin her tarafında, o devrin tâbirince «keşmekeşi münakaşat ve kiylü kaali matbuat» ile geçti, ve İttihad ve Terakki Cemiyeti, memleketde tegallübe doğru gitmekle ittiham olunarak cemiyetin karşısında «Ahrar» adıyla bir muhalif siyasî parti kuruldu.

Mebus seçimi için bütün yurtta tek gün kabul edilmemişti, meselâ Trabzon mebusları seçilip İstanbula geldikleri zaman, İstanbulda henüz mebus seçimi yapılmamıştı.

Taşra mebusları, kara ve deniz yolları ile kafile kafile İstanbula geldikçe pâyitahtdaki hemşehrileri tarafından Türk bayrakları, davullar ve zurnalarla ve İstanbullularında coşkun heyecan ve alkışları ile karşılanıyorlardı. Bütün oteller, memleketin her tarafından meclisi mebusanının açılış törenini görmek için gelmiş vatandaşlarla dolmuştu, mebusların çoğu, yer bulunamadığı için başda Darüşşefeka gelmek üzere Galatasaray ve emsali resmi ve hususi yatılı mekteblere indirilmişlerdi.

Seçim, İstanbulda 28 teşrinisani 1324/11 kânunuevvel 1908 de yapıldı, teşkilâtının henüz kuvvetli olmadığı bazı yerlerde kaybeden «İttihad ve Terakki» İstanbulda tam liste olarak kazandı, Cemiyetin listesi şudur:

Manyasizade Refik Bey	503	rey
Ahmed Riza Bey	472	»
Mustafa Âsım Efendi	475	»
Vitali Faraci Efendi	461	»
B. Hallacyan Efendi	455	»
Ahmed Nesimi Bey	425	»
Zöhrab Efendi	392	»
Kostantini Efendi	369	»
Hüseyin Cahid Bey	352	»
Kozmidi Efendi	340	»

İstanbulda kazanamayan Ahrar namzedleri ile müstakillerden bazıları:

Sadırazam Kâmil Paşa (Ahrar)	18	rey
Ali Kemal Bey (Ahrar)	64	»
Celâleddin Arif Bey (Ahrar	4	»
Ahmed Fazli Bey (Ahrar)	31	»
Ali Haydar Midhad Bey (Müs)	67	»
Kemal Paşa zade Sait B. (Müs.)	11	»
Hüseyin Hilmi Paşa (Müs.)	8	»
Murad Bey (müs.)	16	»
Yağcı Şefik Bey (müs)	32	»
Ahmet Rasim Bey (Müs.)	6	»
Nâzım Paşa (Müs.)	?	»
Hoca Hayret Efendi (müs)	23	»
Halis Efendi (müs)	28	»

Delikanlı — Bana kalırsa benden iyisini bulamazsınız.

Köylü baba — Oğlum! Sen okumuş adamsın, olmaz! Oraya girecek adamlar alafranga güreşleri, yumruk talimlerini filân öğrenmiş olmalı...

(Köylü gazetesinden)

Şurasını belirtmek gerekir ki müstakillerin çoğu, bizzat namzetliğini koymamış, namzedlikleri için seçim kanunu gereğince imza toplanmıştı.

İkinci müntehipler postahane binasına konulan ve matbaa - i askeriyye müdürü Ziya beyin yaptığı san'atkârane bir sandığa rey atmışlardı. Postahane binası birinci nişancı taburu tarafından muafaza altına alınmış, ikinci müntehipler bu suretle ordunun manevî baskısı altına konmuştu. Seçim bittikten sonra ders vekili Halis efendi bir dua okumuş, sandık yine asker muafazasında Şehremanetindeki hey'eti teftişiye odasına götürülmüştü.

Meclis; 17 - Kânunuevvel Perşenbe günü yine Ayasofyadaki binada toplandı. Siyah elbiseler giymiş olan meb'uslar Nur'u Osmaniyedeki meb'ûsan klübüne oradanda toplu olarak Bayezittaki Harbiye nezaretine gitmişler, nezaretten meclise gayet parlak bir alayla ve ikişer ikişer arabalara bindirilerek götürülmüşlerdi. Ellerinde bayraklar tutan meb'usların bindikleri araba sayısı 115 idi. Yol boyunca asker ve polis kıt'aları dizilmişti. Meclis önünde de bahriye, mühendis ve tıbbiye mektepleri talebeleri yer almıştı.

Bando, açılış merasiminde sözleri Samih Beyin -Samih Rifat olması muhtemeldir- ve bestesi Zâti Beyin olan bir «Meclisi Mebusan Marşı» çaldı ki güftesi şudur, 1908 meclisinin nasıl bir hava altında toplandığını pek aydın olarak gösterir:

Osmanlılar bugün oldu muzaffer
Fethetti yeniden vatanı asker
Açtı mebuslara yolu süngüler
Yaşasun Niyazi yaşasun Enver

Gökyüzünde şühedanın hayali
Alkışlıyor sanki ruhi Kemali
Ah ölmeden görmeliydi bu hali
O kıymetli muhterem vatanperver

Al bayraklar bulutları sarıyor
Şenliğimiz asümana varıyor
Mazlumlara zalimler yalvarıyor
Hey allahım bu nasıl ruzi mahşer

Uyan Midhat uyan geldi zamanın
Tutsun dünyaları şöhret ve şanın
Sen bulun önünde şu mebusanın
Artık yaşa evladınla beraber

Abdülhamid'in açış nutkunu başkâtibi Cevad Bey okudu, bizzat meclise gelmiş olan

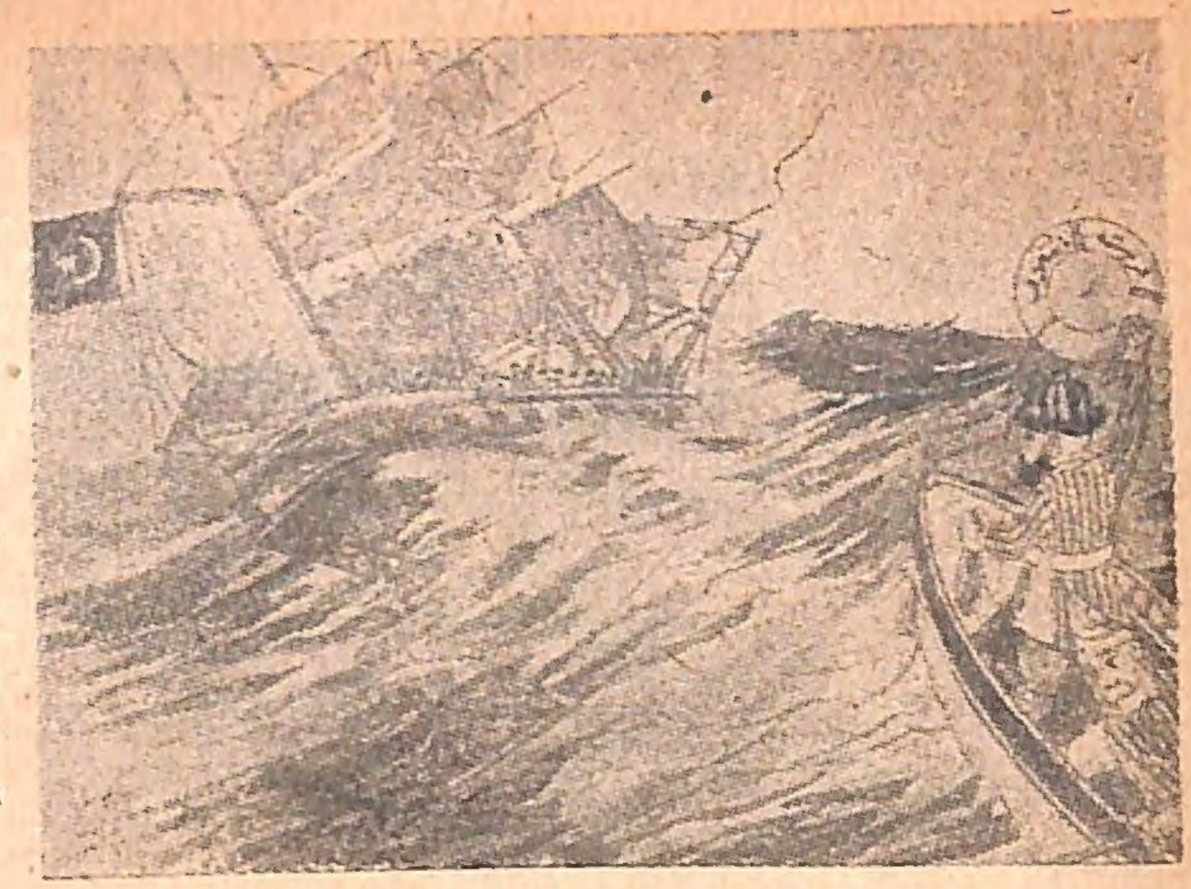

— Aman Karagöz! Gayret!..
— Hacivat! Senden himmet. Allah muinimizdir... İşine bak...
(1327 tarihli ve muhalefeti temsil eden Perde gazetesinden)

padişah da kısa bir hitabede bulunarak:

«Meclisimizin huzurumda küşadından ve sizi cümleten burada gördüğümden dolayı fevkalâde memnun oldum. Devamını ve hüsni muvaffakiyetini cenabıallahdan niyaz eylerim. Cenabıhak muvaffakibilhayr buyursun». dedi

1908 seçimini «İttihad ve Terakki Cemiyeti»nin orduya dayanan silâhlı baskısı altında yapıldığı bir tarih hakikatidir. Buna rağmen, meclisde, İttihad ve Terakkinin tahakkümüne karşı hakiki hürriyeti müdafaa eden bir muhalefet ile irticai körükleyen seslerin çıkması gecikmedi. Matbuatta ise muhalefet, İttihad ve Terakkiye karşı en ağır hücum ve tenkide geçti; muhalefetin en âteşin kalemlerinden Serbesti gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi Bey köprü üzerinde öldürüldü, Hasan Fehmi Beyin cenazesi bütün İstanbulu ayağa kaldırdı, cenaze merasimi, İttihad ve Terakkiyi bu cinayet ile ittiham eden bir siyasî miting halini aldı. İktidarın mevkii ciddi bir şekilde sarsıldı.

Celseler hayli gürültülü cereyan eder iken 31 mart vakası çıktı, meclis asi askerler tarafından basıldı, mebusların çoğu kaçıp gizlendiler, İttihad ve Terakkinin meclisde en kuvvetli sözcüsü olan Hüseyin Cahid Beye benzetilen Lâzkiye mebusu Emir Arslan Bey âsi asker tarafından öldürüldü.

Ordunun ittihadcı zabitler elinde bulunan kuvvetleri «Haraket Ordusu» adı altında İstanbul üzerine yürüdü ve karargâhını Ayastefanos - Yeşilköyde kurdu. Mebuslar-

dan kaçabilenler de Hareket Ordusuna sığındılar. Şehre mevzii musademelerle giren Hareket ordusu, iktidarı İttihad ve Terakkiye temine muvaffak oldu.

Bu üçüncü Osmanlı Meclis-i meb'usanı Ahmed Rıza beyin riyasetinde vazifesine 1912 senesine kadar devam etti. İttihad ve Terakki fırkasının kendi bünyesinden çıkan gayri memnunlarla muhalefet gittikçe kuvvetlendi ve İttihad ve Terakki sarsılmaya başlıyan mev'kiinin yeni bir seçimle kuvvetlendirmek için Sadrâzam Said Paşayı tazyik etti: Âyanında muvafakatiyle 18 Kânunusâni 1912 tarihli bir irade-i seniye ile meclis dağıtıldı. Yeni seçim hazırlıklarına başlandı. O sırada kaydetmek lâzımdır ki «Ahrar» adı altındaki muhalefetin yerini onunla ölçülemiyecek kadar kuvvetli «Hürriyet ve İtilâf» partisi almış bulunuyordu.

1912 seçimi:

Memleketin her tarafında mülkî ve askerî idare amirleri İttihad ve Terakkiye mensuptu. Kânunusâni sonlarında başlayan seçim; İttihad ve Terakkinin ağır baskısı altında yapıldı. Muhalif matbuata imparatorluğun her tarafından yüzlerce imzalarla gelen binlerce telgraflara rağmen Said Paşa kabinesi sukûtu muafaza etti. Hattâ Sadrâzam Şubat ayı içinde konağını bile terketmedi. Sandık başına giden vatandaşlar fiili tecavüzlere de uğradığından bu seçime muhalefet mahfillerinde «Sopalı Seçim, Dayaklı Seçim» adı verildi. Seçimi her tarafta İttihad ve Terakki kazandı.

İstanbul mebusları şunlardır:

Hüseyin Cahid Bey	452	rey
Ahmed Nesimî Bey	457	»
Yağcı Şefik Bey	452	»
Memduh Bey	455	»
Orfanidis efendi	455	»
Faraci efendi	454	»
Artas efendi	456	»
Hâşim Bey	452	»
Hallaçyan efendi	453	»
Zöhrab efendi	450	»

Bu dördüncü Osmanlı Meclisi mebusanı 4 Mayıs 1912 Cumarsetis günü ilk toplantısını yaptı ve Menteşe mebusu Halil Bey meclisi Meb'usan reisi oldu. Fakat memleket korkunç bir siyasî buhrana sürüklendi. Her tarafta kitleler halinde halkın İttihad ve Terakki fırkasından istifaları başladı. Fırkanın elinde hemen sadece ordudaki sadık fırkacı zabitler kalmış gibiydi. Bu meclisin ömrü çok kısa, ancak 4 ay kadar sürdü ve İttihad Terakkiye ilk darbeyi o zamana kadar kendisine alet olmuş gibi görünen Sadrıâzam Said Paşa vurdu. Şöyle ki:

Kanunîesasinin 43 ncü maddesi: «Meclis-i Meb'usan fesih edildiği halde 4 ay sonra içtima edecek olan hey'eti cedidenin içtimaı bir içtimaı fevkalâde hükmünde olup müddeti iki aydır. 4 seneden ibaret olan müddet-i memuriyeti Teşrinisani iptidasında başlar» diyordu. Said Paşa son fıkranın açık mânasını anlamazlıktan gelerek 1908 seçimiyle kurulan 3 ncü meclisin müddetini doldurmadan fesih edildiğine göre fevkalâde bir içtima devresinde bulunan yeni meclisin de iki aylık müddeti doldurduğunu ve binaenaleyh meclisin feshiyle seçimin yenilenmesini ileri sürdü. Mecliste âdemi itimat reyi alarak sukut etti, yeni kabineyi Gazi Ahmed Muhtar Paşa kurdu. Meclisle hükûmet arasındaki bu nokta-i nazar ihtilâfı kanunuesasî üzerinde olduğundan yine kanunuesasî mucibince Âyanın tefsirine bırakıldı.' Meclisi Âyân kararı son söz olacaktı, Âyân 5 muhalif ve 1 müstenkife karşı 28 reyle hükûmetin tefsirini kabul etti 23 Temmuz 1328 - 5 Ağustos 1912 tarihli irade-i seniyye ile meclis-i meb'busan fesih olundu.

İttihad ve Terakki iktidardan düşmüştü. Sür'atle yeni seçimin hazırlığı başladı fakat o sırada çıkan Balkan Harbi bu seçimi 1914 de kadar geri attı.

(Sonu gelecek sayıda)

GELECEK SAYIDA

Profesör Süheyl Ünverin, büyük hattat Rakım hakkında çok mühim bir yazısı, kıymetli bilgin Osman Erginin (İstanbulun evleri) başlıklı fevkalâde dokümanter bir tetkik yazısı, emekli kurmay Bahri Doğaner tarafından Ayastefanos âbidesinin yıkılışı hakkında bilinmiyen malûmat, son yılların en büyük siyasî suikastı ve cinayeti Yugoslav Kralının öldürülmesi hakkında resimli bir röportaj ve yeni vesikalar, resimleri şimdiye kadar hiçbir yerde görülmemiş yazma bir tarihimiz hakkında şayanı dikkat malûmat, mütemadiyen dert dinlemekle meşhur olan Marko Paşanın bir mektubu, ki bu mektupta bizzat Marko Paşa, Abdülhamide dert yanmaktadır. (Bu makalede Marko Paşanın resmini ve el yazısı ile imzasını da göreceksiniz.

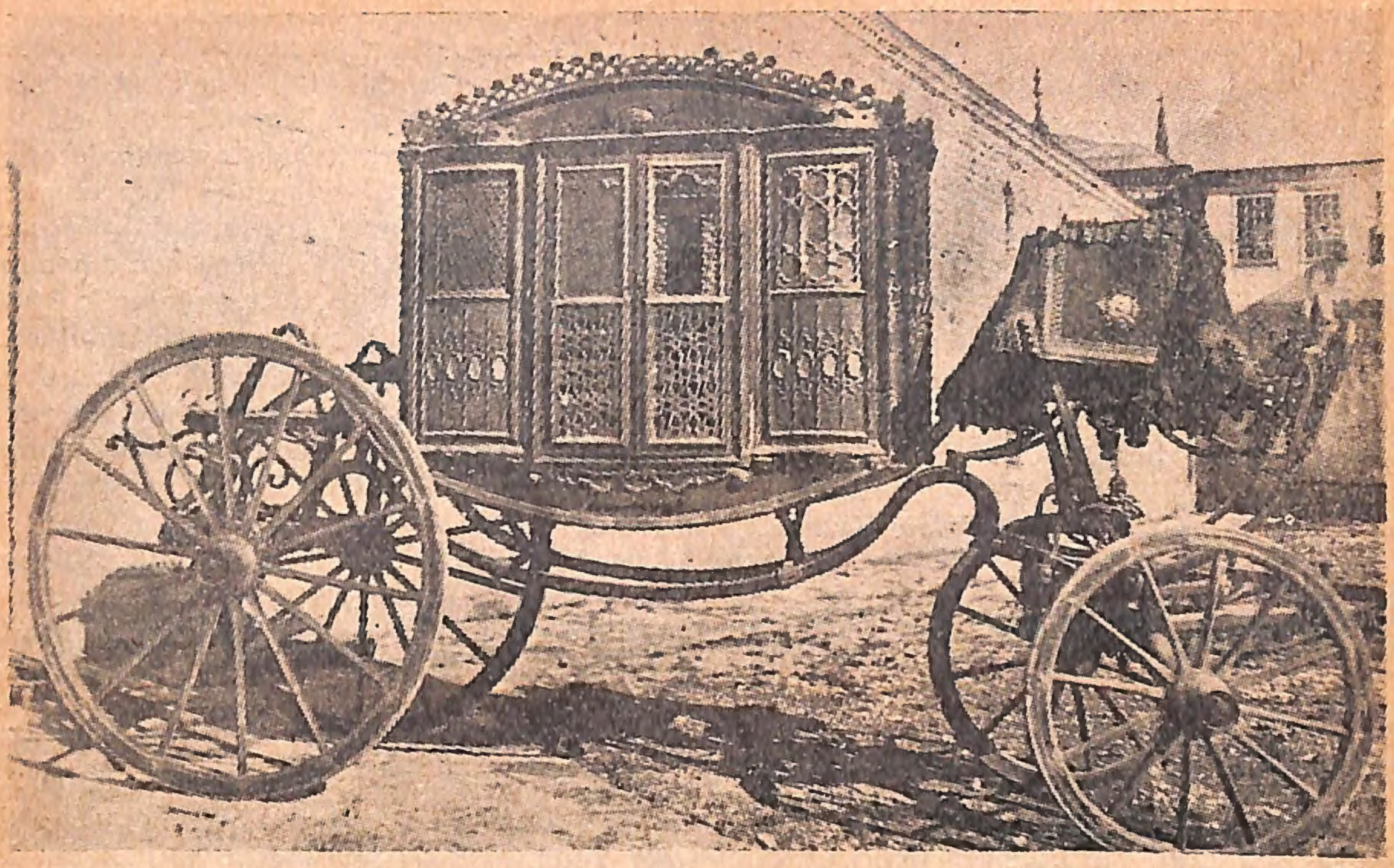

Üçüncü Ahmedin kızı Fatma Sultanın gelin arabası... (Topkapı Sarayı Müzesindedir)

Saltanat Arabaları...

Yazan:
A. CEMAL ERKSAN

İlk Osmanlı Padişahları, harb meydanlarında at oynatmayı severlerdi. Araba ile gezmek daha ziyade saray kadınlarına ve sultanlara hasredilmişti. Hattâ bazı padişahlar, şehir içinde arabaya binmeyi yalnız kendilerine ve saraylılara mahsus bir imtiyaz haline sokmuşlardı.

Bir gün, araba ile Davutpaşa taraflarında dolaşan Deli İbrahimin önüne ansızın bir araba çıktı. Bunu mühim bir hâdise telâkki eden padişah, emirlerinin icra edilmemesinden dolayı küplere bindi. Saraya, Divan-ı Hümayuna birbiri arkasına adamlar göndererek Sadrıâzamı çağırttı. Neye uğradığını anlıyamıyan zavallı Sadrıâzam Salih Paşa, bir ata binerek Davutpaşaya koştu. Deli İbrahim, Sadrıâzamı karşısında görünce büsbütün çıldırdı ve avazı çıktığı kadar haykırmaya başladı:

«— Ben arabalara yesağ etmişken niçin benim tenbihim tutulmaz. Ben padişah değil miyim!» diye ortalığı çınlattı.

Biçare Sadrıâzam yalvardı, yakardı. Padişahın ayaklarına kapandı, fakat söz geçiremedi. Deli İbrahim:

«— Tez boğun!» diye feryat ederek çırpınıyor ve tepiniyordu. Etraftaki ağalar, hademeler ne yapacaklarını şaşırdılar. Sadrıâzamı öldürmek için, ele geçirdikleri kuyu ipini biçarenin boğazına takarak boğdular.

Bu hâdiseden sonra arabanın ehemmiyeti büsbütün arttı ve saraya mahsus bir ih-

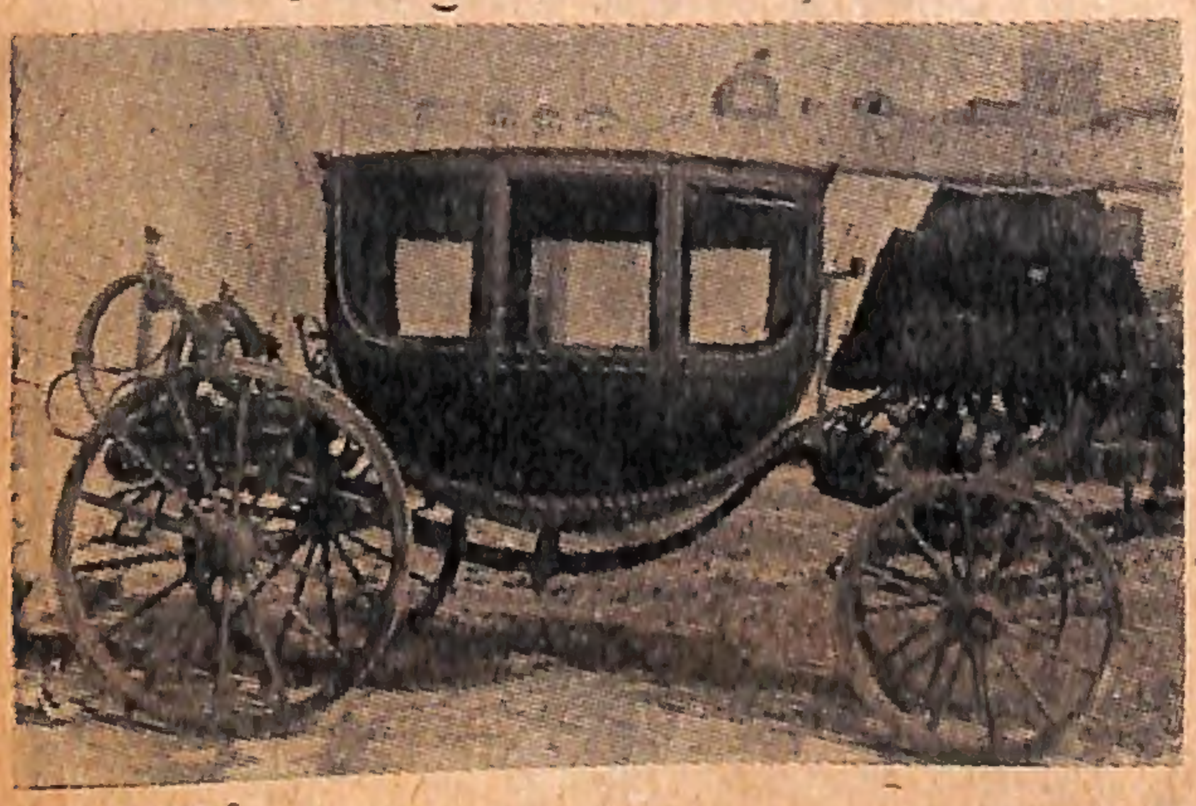

Sultan Abdülâzizin meşhur saltanat arabalarından biri

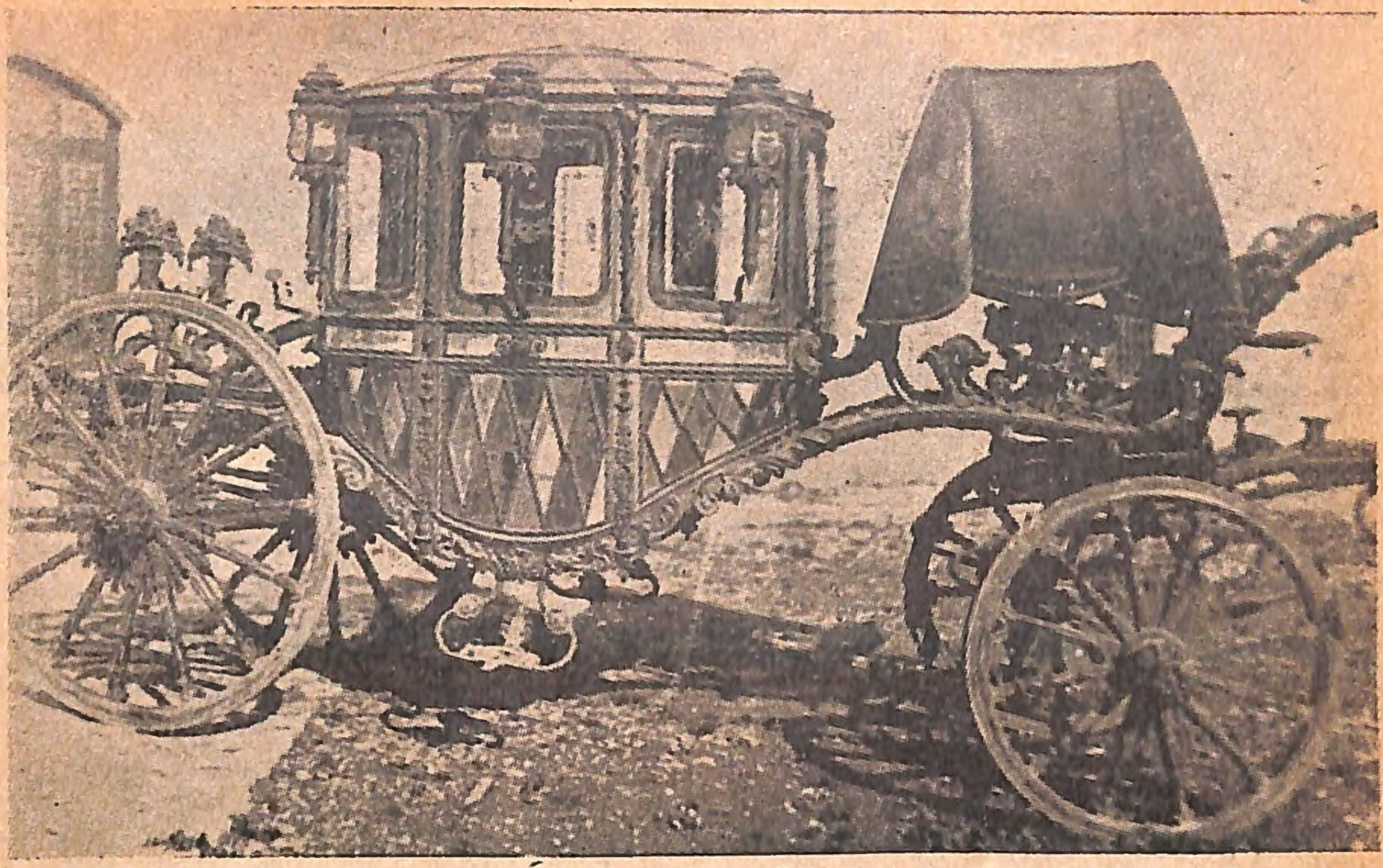

«Aynalı Araba» namiyle anılan tavanı camlı ve sedef işlemeli meşhur saltanat arabası

tişam vasıtası olarak yıllarca İstanbul halkının gözlerini kamaştırdı durdu.

Saltanat arabalarının en süslü ve muhteşem olanları Üçüncü Sultan Ahmet zamanında ortaya çıkmıştır. Dış görünüşleri son derece güzel nakışlarla ve sanatkârane oymalarla süslenen arabaların iç kısmı da rengârenk atlas kumaşlarla döşenir, yumuşacık kuştüyü döşemeler konurdu. Bu sanatkârane oymalar, aynı zamanda kafes vazifesi de görür, hariçten bakanlar içeride bulunan sultanların yüzünü seçemezlerdi. Arabanın arkasındaki saray ağalarına mahsus mahalde Arap harem ağaları yer alır, kırmızı ipekli elbiseler içinde kol bağlıyarak ayakta dururlar, fıldır fıldır etrafı tetkik ederlerdi. Ekseriya dört, bazan da altı iri at tarafından çekilen bu arabalar, şehir sokaklarından geçerken bir hâdise olur, herkes yerlerinden fırlar, güneşin ışıklariyle pırıl pırıl yanan atların altın başlıklarını, arabaların göz kamaştıran altın yaldızlı nakışlarını hayran hayran seyrederlerdi.

O devirdeki arabalardan en güzeli Fatma Sultanın düğünü için yapılan saltanat arabası idi. Bu araba İstanbulda Türk işçileri tarafından çok sanatkârane bir surette işlenmiş, yalnız demir aksamı, tekerlekleri ve kasnakları Paristen getirtilmişti. O kadar ihtimamla yapılmıştı ki, kat'iyyen sarsmaz, bozuk yollarda bile içindekiler rahatsız olmazlardı. Damat İbrahim Paşa ile evlenen Fatma Sultanın düğününde kullanıldığı rivayet edilen bu araba, Topkapı Sarayı Müzesinin Arabalar dairesinde teşhir edilmektedir.

İstanbulda saltanat arabalarının en çok göz kamaştırdığı devir, Lâle Devridir. Dört atlı muhteşem saray arabaları Sâdâbat ile Topkapı Sarayı arasında sık sık gidip gelirler, sarayda güneş görmemiş güzel sultanları ve servendam saray mensuplarını bu güzel mesireye taşırlardı. O devirde İstanbul halkının dilinden düşmiyen muhteşem araba-

Sultan Abdülhamidin kapalı arabalarından biri

Sultan Abdül'azizin annesi Pertevniyal valide sultana ait muhteşem araba
(Bu araba Fransada sureti mahsusada imal edilmiştir)

lardan biri de «Aynalı Araba» diye şöhret bulan, yanları ve tavanı tamamen kalın camlardan vücuda getirilmiş bir saltanat arabası idi. Bu arabanın dış kısmı son derece sanatkârane sedeflerle kaplanmıştı. Güneşin ışıkları bu sedeflere ve parlak camlara çarptıkça etrafta akisler yapar, ve bir güneş parçası gibi pırıl pırıl yanarak ihtişamla yoluna devam ederdi. Bu parlak arabanın içinde bulunan sultanların elbise ve mücevherleri de ayrıca göz kamaştırır, bu harikulâde güzel manzaranın seyrine doyum olmazdı.

İstanbulu ilk ziyareti esnasında, İmparator İkinci Vilhelm'e tahsis olunan araba

Saltanat arabalarının atları en heybetli ve cins atlardan seçilir, koşumları, başlıkları göz kamaştırırdı. Bilhassa arabacıların parlak sırmalı ve kırmızı çuhadan elbiseleri görülmeğe değerdi.

Saltanat arabaları içinde Sultan Azize ait olanlar da gayet muhteşem şeylerdi. Sultan Aziz, Paris seyahatinde bu arabalardan birini de beraberinde götürmüş, seyranları esnasında Paris halkının, Fransız madamlarının gözlerini kamaştırmıştı.

Abdül'aziz, herhangi bir suikast ihtimaline karşı bu arabanın pencerelerine çelik zırh kapaklar yaptırmış ve onları da döşeme rengindeki atlas kumaşlarla kaplatmıştı. İstendiği zaman bu kapaklar pencerelere takılır, hariçten atılan kurşunlar bu zırhları delip geçemezdi.

Abdül'azizin muhtelif arabaları vardı. Bunların hepsi de İtalyadan veya Fransadan getirtilmişti. İçi son derece rahat ve hiç sarsmıyacak bir surette yapılmış olan bu arabaları çeken atlara takılan eğerler bile son derece yüksek birer sanat eseriydi.

Saltanat arabaları içinde Abdülhamide ait olanları da merak etmeğe ve görülmeğe şayandır. Alman İmparatoru İkinci Vilhelm İstanbulu ilk defa ziyaret ettiği zaman,

Abdülhamit kendi armasını taşıyan arabalardan biriyle hükümdarı Dolmabahçe rıhtımından almış ve Yıldız Sarayına kadar yanında götürmüştü. Bu araba, İmparator İstanbulda bulunduğu müddetçe kendisine tahsis olunmuştu. Topkapı Sarayı Müzesinin arabalara ayrılan kısmında bu tarihî araba da bulunmaktadır.

Abdülhamide suikast yapıldığı esnada içinde bulunduğu araba da çok şayanı dikkattir. Hususî fren tertibatiyle teçhiz edilen bu araba, içinde bulunan tarafından istendiği saniyede derhal durdurulabilmektedir. Rivayete göre Abdülhamide yapılmak istenen meşhur suikast günü, Padişah cuma namazından çıkınca yolu üzerine konulan bomba patlar patlamaz arabanın frenlerini derhal kullanmış ve olduğu yerde durmasını temin ederek korkunç bir paniğin önünü almıştır.

Abdül'azizin Paris'ten getirdiği söylenen meşhur araba (Bu arabanın ön penceresine içeriden çelik kapak konulur ve kurşun işlemez)

Saltanat arabaları içinde Pertevniyal Valide Sultana ait araba da son derece şık ve zariftir. Bu araba Fransanın meşhur araba fabrikalarından Binder Frères fabrikasında yapılmıştır. Oymaları gayet sanatkâranedir. İç döşemeleri ve perdeleri al atlastan yapılmış arabanın kapısında saltanat arması bulunmaktadır. Araba gayet rahat, ve hiç sarsmıyacak şekilde imal edilmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesindeki arabalar arasında Keçecizade Fuat Paşaya ait bir araba daha vardır ki içinde Fuat Paşanın o devrin üniformasiyle balmumundan bir heykeli vardır. Heykel Pariste sureti mahsusada imal olunmuştur.

Zamanımıza kadar kalabilmiş olan bütün saltanat arabaları bugün Topkapı Sarayı Müzesinin arabalara ayrılan kısmında teşhir edilmektedir. Burada aynı zamanda gayet kıymetli at başlıkları, eğer takımları, yabancı devletler tarafından hediye edilen eğerler de bulunmaktadır.

Sultan Hamit devrinde İstanbulda arabalar çoğalmaya başlamış, devlet adamlariyle zenginler Avrupadan muhtelif arabalar getirtmişlerdir. Bu vaziyet karşısında eski saltanat arabalarının da modası geçmiş, bir zamanlar gözler kamaştırarak seyrine doyum olmıyan bu muhteşem arabaların yüzüne bakan bile kalmamıştı. *Cemal ERKSAN*

Abdül'azizin vezirlerinden Keçecizade Fuat Paşanın arabası

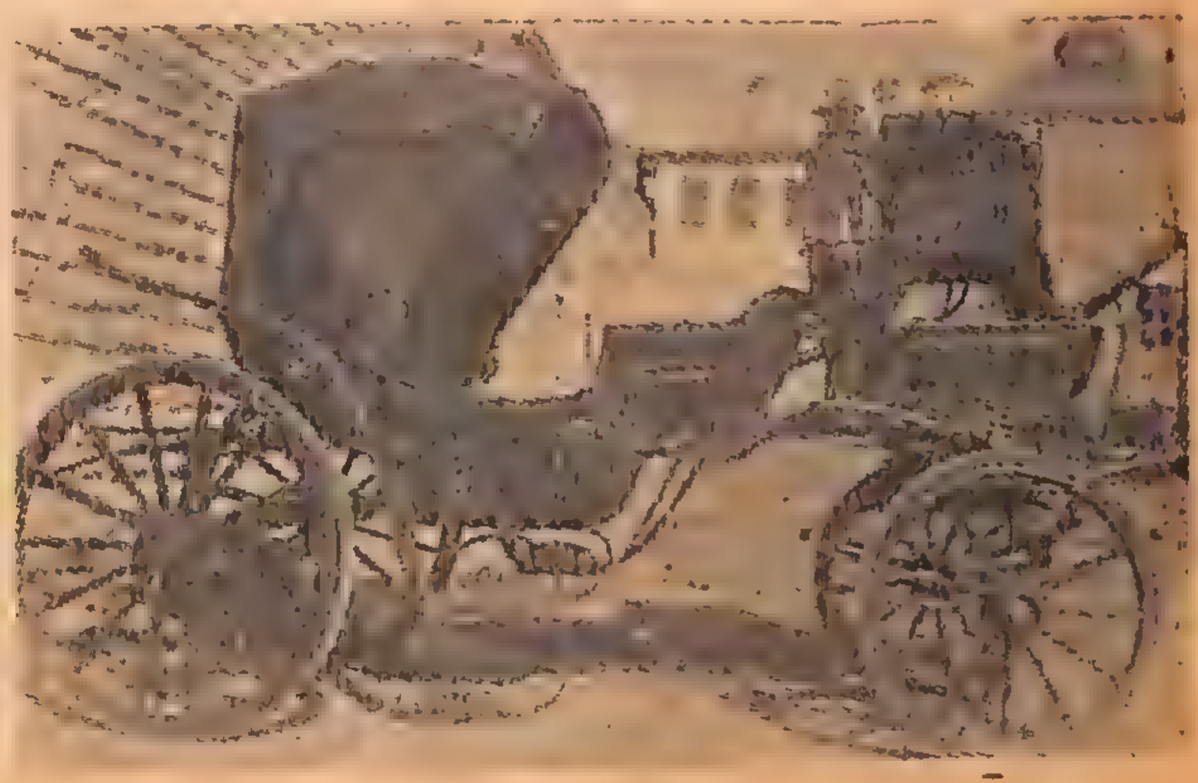

Sultan Abdülhamidin, Yıldız Bahçesinde gezmeğe mahsus arabası

Evliya Çelebi ve Ressam Allom'un Görüşiyle İSTANBUL

Thomas Allom, on dokuzuncu asırda yaşamış, Türkiye ve bilhassa İstanbuldan pek güzel resimler yapmış bir İngiliz mimarıdır ki, beynelmilel şöhretini de bu pitoresk resimler sayesinde kazanmıştır. Allom'u, Türk basınına ve dolayısiyle umumî efkârına ilk tanıtan, Yeni Mecmua'ya yazdığı tarihî makalelerini bu resimlerle süsleyen Ahmed Refik Bey merhumdur.

San'atkârın kısa hal tercümesi şudur: 1804 de Londrada doğmuş, 1872 de Barnes'de ölmüştür. Tahsilini Kraliyet Akademisinde yaptıktan sonra 1827 sergilerine iştirak etmiş, teşhir ettiği büyük kilise projeleri ile nazarı dikkati çekmiş; ve san'at görgüsünü arttırmak için de birbiri arkasından uzun seyahatlere çıkmıştır; işte bu seyahatlerindedir ki, kendisi için bambaşka, yepyeni birer âlem olan yabancı memleketlerden albümler dolusu resimler yapmıştır. Tatlı kalem sahibi zevkli adam olduğundan resimleri, İngilterede umduğundan çok fazla rağbet görmüş ve kendisine meşlek değiştirtmiştir; mimarlığı şöyle bir tarafa bırakarak devrinin namlı bir illüstratörü olarak çalışmağa, resimli kitaplar ve Pitoresk albümler basan tâbilerden zengin siparişler almağa başlamıştır. Bir ara da, asıl mesleğine ait iki konkur kazanarak 1850 de Highsburg ve 1856 da Notting - Hill'de Sen-Piyer kiliselerini inşa etmiştir.

Allom'un Türkiyeye ve İstanbula ait resimlerinden 96 tanesi, izahatı ile beraber birincisi 84, ikincisi 100 sahifelik iki cild içinde Londrada Fisher ve oğlu ve ortakları müessesesi tarafından Constantinople adı altında neşredilmiştir. İstanbulun eski kitab piyasasında zaman zaman üç dört takımına birden rastlanan, bazan da arandığı halde bulunamıyan ve sadece «Allom» diye anılan bu eser 40 - 100 lira arasında satılır; hepsi cin gibi insanlar olan eski kitapçılar, fiatı, alıcının hevesine, ihtiyacına, bilgisine ve kendilerile olan âşinalığına göre arttırıp indirirler. Bazı resim madrabazları da Allom'un resimlerini cildlerinden sökerek bir paspartuya yapıştırıp cam ve çerçeve de geçirdikten sonra 6-7 liraya satarlar ki zamî yüz liralık bir kitabı 570-670 liraya satmış olurlar ve gariptir ki müşteri de bulurlar.

Allom'un İstanbula ait neşredilmiş resimlerinden bir kısmı şunlardır: Yeniköyde bir Rum papazının yalısı — Eyübde Esma Sultan Yalısı (İçerden) — Anadolu sırtlarından Boğaziçi ve Rumeli hisarı — Ahırkapı dalyanı — Bâbı Hümayun ve Üçüncü Ahmed çeşmesi, Balıklı ayazması — Nuruosmaniyede Revaklı avlu — Heybeli ada — Heybeliada manastırı — Eyüb sırtlarından Haliç ve İstanbul — İstanbul Limanı — Tophane meydanı ve çeşmesi — Sultanahmed camii (içerden) — Sultanahmed camii (dışardan) — Beyoğlu sırtlarından Kasımpaşa — Hünkâr iskelesi — Üsküdarda Selimiye camii — Bir havuzlu kahve — Balıklı kilisesi — Çengelköyde Kuleli kışla (Kuleli Lisesi) — Esir hanı — Üsküdar iskelesi ve Mihrimah camii — Yuşa'dan Anadolu kavağı — Harem'de cariyesinden saz dinleyen efendi — Kahvehanede meddah — Arzuhalciye mektup yazdıran kadın — Koçularla mesireye giden kadınlar — Ayasofya (içerden) — Padişahın Eyüb türbesi ziyareti — Üsküdar kulesinden Kız kulesi ve İstanbul — Tophane sahili ve Nusratiye camii — Anadolu hisarı ve Göksu ağzı — Surlar — Yerebatan Sarayı — Yedikule — Binbirdirek — Samatya Ağa hamamı — Diğer bir hamam (Kapıiçi hamamı olacak) — Küçüksu çeşmesi ve mesiresi — İhsaniye — Beşiktaş sarayı — Said Paşa yalısı..

Allom'un resimlerini, «Tarih Dünyası»nın bana ayırdığı sahifelerde, fırsat buldukça neşredeceğim. Okuyucularımız, bu vesile ile, bu güzel resimlerin hemen hemen tam bir takımını elde etmiş olacaklardır.

Bu resimlere ait izahatı meşhur seyyahımız Evliya Çelebinin seyahatnamesinden alıyoruz. Bu izahattan anlaşılıyor ki o devirde Boğaziçi, güzel yalıları, emsalsiz bahçeleri ve saraylariyle bir cenneti andıracak kadar güzelmiş. Evliya Çelebi güzel üslûbiyle devrinin hususiyetlerini ve manzaralarını çok güzel canlandırmaktadır.

Reşat Ekrem KOÇU

Yeniköyde bir papazın yalısı (Allom'un İstanbul resimlerinden)

Burası Sultan Süleymanın fermanıyle imar edildiğinden Yeni köy derler. Üç bin haneli bağlı bağçeli müzeyyen bir şehirdir. Galata (Mollalığına tâbidir). Subaşısı, yeniçeri serdarı ve çavuşu ve yasakçıları vardır, zira halkı cümleten Trabzonlu olduklarından (kavgacı) insanlardır, fakat gayet anka bezirgânlardır. Birer Mısır hazinesine malik kalyon ve şayka ve karamürsel gemisi sahibi reisleri vardır. Bu cihetle haneleri mamurdur. Üç mahalle İslâmı ve yedi mahalle Hıristiyanı vardır. Yahudisi yoktur. Zaten Rumları ve Lâzları Yahudi bulsalar öldürürler. Üç camii olup leb-i deryada bulunan Kaptan Halil Paşa camii gayet şirindir. (Yeni köyün) yeniçeri ocağı avcıalrı Istranca dağlarından avladıkları sıgınların, karacaların etini Padişah için pastırma yaparlar. Yeni köyün bir hamamı, bir hanı ve bekâr odaları, iki yüz kadar dükkânları vardır. Amma bu dükkânların yüz kadarı leb-i deryada peksimetçi kârhaneleridir. Zira Karadenize giden gemilerin kaptanları peksimeti Galatadan ve bu Yeni köyden alırlar. Bâdesi de harabatîler beyninde memduhtur, amma indelhalk mezmumdur.

ÇENGELKÖY ve KULELİ

Allom'un İstanbula geldiği Abdülmecit zamanında süvari kışlası olan bugünkü Kuleli Askeri Lisesinin bulunduğu yerde, Evliya Çelebinin zamanında bir Hünkâr Kasrı ve bahçesi bulunuyordu. Büyük seyyah, bu bahçe ve kasır üzerine, tamamen uydurma bir halk masalı nakleder:

Kule bağçesi, Papas Korusuna karibdir. Bu bağçede (Yavuz) Sultan Selim, şehzadesi Süleyman Hana (Kanunî Süleymana) gazab edüp öldürülmesi için Bostancıbaşıya teslim etmiş, Bostancıbaşı da «Sem'an ve tâaten» deyüp aldıkta hayırhâh-ı devlet olduğundan (hanedanın tek şehzadesi olan) Süleyman Hanı üç sene müddet tebdil-i kıyafet bu kule bağçesinde muhafaza etmiş. Sonra Sultan Selim Mısır fethinden gelüp de yavaş yavaş âhiret kokularını duymağa başlayınca: «Ah Bostancıbaşı! Mazlum Süleyman için azîm hatâ ettim. Şimdi bilâ veled ölür

Bugün Askerî Lise olan Kuleli Süvari Kışlası (Allom'un İstanbul resimlerinden)

isem bu Devlet-i Âl-i Osman kime intikal eder?» deyince Bostancıbaşı zemini bus edüp giderek kule bağçesinden Süleyman Hanı getirüp Sultan Selim (oğlunu) bağrına basar. Âhır Hilâfet Süleyman Hana gelince Bostancıbaşıya Mısır Valiliği ihsan olunur. Üç sene müddet kalup çabaladığı bağçede bilâhare Sultan Süleyman bir kasr-ı âli ve müzeyyen inşa etmiştir ki cihannümâdır. Her katında fıskıyeler ve fevvâreler vardır. Bağçede bizzat Sultan Süleymanın kendi elleriyle diktikleri bir servi vardır. Bu bağçenin her meyvası, alelhusus inciri meşhurdur. Çengel köyü leb-i deryada olup arka tarafı bağlı bağçeli, dil tarifinden âcizdir. Ahalisinin çoğu Rumdur. İslâmları azdır. Lâkin sarayları, bâhusus has bağçesi gayet mükelleftir. Köy mamur, müzeyyen, şirindir. Cümle tahtanî, fevkanî, kârgir binalı üç bin kadar evleri vardır. Sahilinde bir de küçük camii vardır.

ANADOLUHİSARI ve GÖKSU DERESİ

Anadolu hisarı, leb-i deryada Göksunun denize karıştığı mahalde bir kaya üzerinde olup Yıldırım Bayezid binasıdır ki sonra Fatih Sultan Mehmet Han tamir ettirmiştir; şeddadî bina olunmuş âli ve metîn bir kaledir, amma küçüktür, çevresi bin adımdır. Garba nazır bir kapusu vardır. İçinde dizdar (kale muhafızı) hanesi, neferat evleri, iki yüz kadar timarlı sipahi neferi vardır. Cebehanesi (cephane ambarı), leb-i deryada karşudaki Rumeli hisarına ve Akıntı burnuna nazır topları vardır. Kale önünde Fatih Sultan Mehmet Hanın bir camii vardır. Allum'ün resminde minaresi görünen bu cami, son zamanlarda iskele meydanı açılırken yıktırılmış, enkazının bazı parçalariyle Kanlıca yolunun başında yeni bir cami yaptırılmıştır. Hisar kasabası bin seksen hanedir. Amma azîm sarayları ve yalıları vardır: Defterdar Halıcı zade sarayı, Mustafa Paşa sarayı, Hâce Çelebi sarayı, Kaftancı Ali Çelebi sarayı, Emir Paşa sarayı başlıca saraylardandır. Yalılarının en güzeli (şair ve şeyhülislâm) Bahaî Efendinin çinilerle müzeyyen kasr-ı âlisidir. Kasabada asla kefere yok, ahalisi hep Müslümandır. Kale camiinden maada bir-

Göksu deresi ağzında bir saltanat kayığı (Allom'un İstanbul resimlerinden)

kaç mescidi, yedi adet sıbyan mektebi ve bir küçük hamamı, yirmi adet dükkânları vardır. Halkı hep ehl-i zevk, garib-dost adamlardır. Dağlarında bağları hesapsızdır. Göksu mesiresi âb-ı hayat misal bir nehirdir ki Alem dağlarından cereyan edüp gelir ve ekseri mahalleri Halıcı zade bağları ve un değirmenleridir. Bu nehir üzerinde bir tahta köprü vardır. Cümle uşşakan kayıklar ile bu nehirden ileru ferahfeza köylere varup ağaçlar altında zevk ve sohbet ederler. Bu mahalden bir gûna toprak çıkar ki andan üstatlar (çeşit çeşit) çanak çömlek ve testi yaparlar.

SALACAK ve KIZKULESİ

Üsküdar şehrinin her cânibi mesire ve teferrücgâhtır. Padişahlara mahsus bağçeler cennet-âsâdır. Mesire-i Büyük Çamlıca, eflâke ser çekmiş bir cebel-i bâlânın tâ zirve-i âlâsında Padişahımız (Dördüncü Mehmet) kendilere mahsus «Bâğ-ı Cihan» namiyle bir bağçe-i âli tarh ettirdi ve (bir kasır yaptırdı). Mesire-i Küçük Çamlıca biraz aşağıda çemenzar, (av yeri) çınar ağaclariyle müzeyyen bir vâdidir. Kalamış burnu, Kadıköyü ile Fener bağçesi arasında bir körfez içinde beyaz, kumsal bir denizdir. Cümle dilberan, uşşakan-ı sâdıkan anda deniz mâlikeleri gibi âdem mâlike ve melekleri şenâverlik ederler. Kadıköy bağları, Haydarpaşa bağı, Âl-i Bahadır bağları, Şücağ bağları hep bînazirdir. Kız kulesi, derya derununda karadan bir ok menzili açık dört köşe bir musannâ kuledir, boyu kâmil seksen zira'dır, çevresi iki yüz adımdır. Bir demir kapusu vardır. İçinde yedi kat hücreleri, yağmurdan cem'olunmuş âb-ı hayat misal sarnıç suları vardır. Dizdarı ve yüz neferi vardır. Yedi başlı ejder gibi kırk pâre balyemez topları vardır. Salacık denizi teferrücgâhında dahi cümle dilberler mâh-i temmuzda deryada çimerler. Şemsi Paşa seyrangâhında dahi cümle âşıkan ikindiden sonra (otırarak) gidüp gelen kayıkları temaşa edüp kesb-i hava ederler.

Müneccim Ebu Muaşşer Belhî

Onikinci asırda Bağdadda yaşamış ve Abbâsî Halifelerine Müneccim Başılık yapmış Ebû Muaşşer Belhî, ayni zamanda namlı bir remil falcısı idi; Milâdın 1187 yılında, filân ayın falan günü filân saatte Âd kavmini yok eden Tûfan gibi müthiş bir yağmur yağacağını haber verdi. Bağdad halkı, o gün, Tûfanın başlıyacağı saati heyecan ve dehşet içinde beklemişti, fakat gökyüzünde küçücük bir bulut parçası bile görünmedi, ağaçlarda tek yaprak bile kımıldamadı ve beklenen mahud saat geldi geçti. Ahali o gece, bütün Bağdad sokaklarını mumlar ve kandillerle donatarak çılgın bir neş'e içinde sabaha kadar eğlendi ve müneccim Ebû Muaşşerle alay etti; öylesine ki, zavallı adam sokağa çıkamaz oldu. Fakat bu vak'a üzerinden çok geçmemişti ki Halife Nâsır çok kıymetli bir yüzüğünü kaybetti. Sarayda bir çok kimse zan altına alındı, itiraf ettirmek için çok tazyik gördüler ve dayak yediler, fakat masum olduklarını iddiada ısrar ettiler. Bunun üzerine işkence yapılmasına karar verildi. Halife Nâsır: «Tûfan meselesinde âleme kepaze oldu amma bir kere de Ebû Muaşşere başvuralım» dedi ve meşhur Müneccimi saraya çağırttı. Biçare Ebû Muaşşer, peşine takılan çocukların ve Bağdad külhanilerinin türlü alayları arasında saraya geldi, remil attı ve Halifeye:

— Yâ Emirül-mü'minin, kimsenin günahına girmeyin, yüzüğünüzü insan eli almamış, Cenâbı Hak almış! dedi. Hazır bulunanlar gülüşmeğe başladılar; kimi de istihkar edip Halifeye:

— Efendimiz, bu yalancıdan ne umarsınız? dedi.

Fakat, müneccimin sözü üzerine hâfızasını toplamağa çalışan Halife Nâsır:

— Durun, gülmeyin, bir şeyler hatırlar gibi oldum, bana dün okuduğum Mushafı Şerifi getirin!. dedi.. Mushafı kesesinin içinde getirdiler, Nâsır, Mushafı keseden çıkarıp açtı, kayıb yüzük, kitabın içinde idi.

Az evvel gülenler, bu sefer ihtiyar müneccim ve remmalden özür dileyerek elini öptüler. Halife de, kendisine, gönlünü hoş edecek bir ihsanda bulundu.

Meşhur müneccim bu keşfi ile itibarını tekrar kazandı ve evine Bağdadlıların alkışları arasında döndü.

Ahmed Bülend

Salacak sahilinde denize girenler (Allom'un İstanbul resimlerinden)

Kılıcın harikulâde tezyinatını gösteren kabzası

Hazreti Osmanın Kılıcı

Kılıç silâhların en eskisi ve en asîlidir. Resmini gördüğünüz kılıç kılıçların sultanıdır. Maddî ve mânevî değeri itibarile tek ve eşsiz olan bu kılıç Raşidîn Halifelerden Hazreti Osman'a aittir. Cumhuriyet inkılâbına kadar Topkapı Sarayında Hırkai Şerif dairesindeki mübarek emanetler arasında saklanıyordu. Saray müze haline konulduktan sonra hazinenin üçüncü dairesinde umuma teşhir edilmeğe başlanmıştı.

Bu kılıcın taban demiri Halife Hazreti Osmanındır. Genç Osman adına Türk sanatkârları tarafından bugünkü muhteşem hale sokulmuştur. Kılıç ve kını Türk oymacılık, kakmacılık ve kuyumculuk san'atinin erişilmez ve eşi meydana getirilemez bir örneğidir. Denebilir ki dünya müzelerinde bu âyarda bir tarih hatırası yoktur. Kılıcın ortasında dokuz oluk vardır. Olukların üstüne çift kuyruklu bir ok yapılmış ve tam ortasına «Hazreti Osman-ı Zin-nureyn'in adaşı» anlamına «Osman Semiyyi Zin-nureyn» kenarlarına da dört satır halinde Nasrun min-Allah ve Beşşir-il-Mü'minine Yâ

(Devamı 218 inci sahifede)

Londra Kulesi Faciası

Yazan:
REŞAT EKREM KOÇU

Taç ve taht için Osmanlı Sarayında işlenen cinayetler; bazı garazkâr ecnebi tarihçilerine hücum vesilesi olmuştur. Burada okuyacağınız yazı, İngiltere İmparatorluğunun en hazin bir vakasıdır ki taht için bir amcanın işlediği korkunç cinayeti hikâye eylemektedir. Dünya tarihçilerini olduğu kadar dünya sanatkârlarını da alâkadar eden bu vak'a büyük romanlara ve tiyatro eserlerine de mevzu olmuştur. Yazı, size bu çok meraklı vakayı bütün tafsilâtiyle vermektedir.

Tarihin kaydettiği çocuk hükümdarların en talihsizi, İngiltere Krallarından Beşinci Edouard'dır. 1470 yılında doğmuş olan bu prens, 1483 te henüz on üç yaşında iken, babası Dördüncü Edouard'ın ölümü üzerine tahta çıkmış, amcası Gloucester Dükası Richard da naibi saltanat tâyin edilmişti.

Dördüncü Edouard, son yıllarını sefahet ve türlü türlü rezalet içinde geçirmiş, hükûmet işlerini Jan Shore adındaki maşukasının eline bırakmıştı; bu hafifmeşrep kadın da, kral âşıkının şerefini ayak altına düşürecek ne varsa yapmaktan çekinmemiş, zulüm, rüşvet, hırsızlık doludizgin gitmiş, biçare Kraliçe Elisabeth beş kızı ve iki oğlu ile, sarayın bir köşesine gölge gibi sığınmıştı... Dördüncü Edouard ölünce, çocuk kralı, İngilizler, fevkalâde bir heyecan, çılgın bir meserretle karşılamışlardı. Küçük Edouard, milletin bu sevgisine lâyık gibi görünüyordu... Anglo-Sakson ırkının harikulâde güzel bir tipi idi... Fakat tahta oturduğunun hemen tezine, çocuğu ortadan kaldırıp İngiltere taç ve tahtını gasbetmeyi kafasına yerleştirmiş olan amcası, Ana Kraliçeye, oğluna bir suikast hazırlandığını ve Kralın hayatı tehlikede olduğunu söyliyerek küçük hükümdarı Londra Kulesine götürüp, bir krala lâyık surette döşenmiş bir odada hapsettirdi. Birkaç gün sonra da: «Kralımızın yalnız canı sıkılıyor, küçük kardeşi Richard'ı da yanına çağırıyor» diyerek zavallı

Ana Kraliçe Elisabeth'in göz yaşlarına ve çırpınmalarına rağmen kardeşi Richard'ı da Londra Kulesine götürdü. O gün, anaları Elisabeth: «Benim güzel yavrularım!.. Sizleri bir daha göremiyeceğim!..» diye bağırarak düşüp bayılmıştı. Bu iki güzel çocuğu, yalnız talihsiz anaları değil, bir daha hiç kimse görmedi... Bir müddet sonra kendi Krallığını ilân ederek Üçüncü Richard unvaniyle tahta oturan gaddar amca, iki yavrucağızı, bir gece, yolladığı cellâtlara öldürtmüş ve cesetlerini de yok etmişti. Uzun zaman, bu çocukların, öldürüldükten sonra, cesetlerine taş bağlanarak Times nehrine atıldığı zannedildi. Fakat 18. ci asırda Üçüncü Charles'ın zamanında Londra Kulesinde esaslı bir araştırma yapıldı, bir taş merdivenin bir basamağı, altı boşmuş gibi ses verdiğinden, taşlar kaldırıldı ve gözler iki asır evvel işlenen cinayetin korkunç enkazı ile karşılaştı: Merdiven taşının altından iki çocuk iskeleti çıktı...

Bu facia birçok garp muharrir ve sanatkârlarına ilham kaynağı olmuştur. Meselâ, büyük Fransız şairlerinden Delavigne «Edouard'ın Çocukları» adiyle 1833 te bir piyes kaleme almış, fakat devrin Başvekili Thiers, İngiltereye ait bir facianın Fransada sahneye konmasını politika nezaketine uygun görmiyerek piyesin oynanmasını menetmiştir. Fakat Kral Louis-Philippe, Başvekilinden çok daha hür fikirli davranarak facianın oynanmasına izin vermiş, hattâ bununla da kalmıyarak ilk temsilinde tiyatroda bulunmuş ve şairin elini sıkmıştı.

Fransız ressamlarından Paul Delaroche-un da «Edouard'ın Çocukları» ismini taşıyan ve bugün de Louvre müzesinde bulunan meşhur bir tablosu vardır:

Talihsiz çocuklar Londra Kulesinde hapsedildikleri odada bir karyolanın üstünde yekdiğerine sarılmış, oturmaktadırlar. Küçük Kral, her ân gaddar amcasını karşısına dikileceğinden korkmaktadır. Dışarıda ayak sesleri belirmiş ve sert, kaba sesler işitilmiştir. İşte amcası, cellâtlarla beraber kapının arkasındadır. Bir saniye sonra o kapı açılacak ve çocuklar, feryâd ve figan içinde öldürüleceklerdir.

Bu yazının yanında gördüğünüz resim, geçen asrın büyük romantik üstatlarından Draper'in fırçasından çıkmıştır, hakikaten bir şaheserdir. İngiltere tarihinin on üç yaşındaki Beşinci Edouard'ı York Dükası olan on bir yaşındaki Richard'la el ele tutuşmuş küçük kralın güzel yüzünde ölüm korkusu ve dehşeti bütün azametiyle görülmektedir. Richard'a gelince o, sadece endişelidir. Bir şeyler olacak, fakat ne? Ressamın fon olarak gösterdiği taş merdiven, iki buçuk asır sonra çocukların iskeletlerinin çıktığı yerdir.

Dünya ansiklopedilerine geçen bu tablo, saltanat hırsının o zaman Avrupada bütün dehşetiyle hüküm sürdüğünün canlı bir şahididir.

Reşad Ekrem KOÇU

KÖPEKLERİNİ İNSAN ETİ İLE BESLEYEN HAYDUT

Bolu Sancağı Beyi Behram'ın Üçüncü Murada gönderdiği bir şikâyet mektubundan öğrendiğimize göre Haymana tayfasından Bali oğlu Hamza arkadaşı Pirî ile beraber yollar kesmiş, evler soymuş, Haymana Emini Osmanın evini basarak kendisini yok etmiş, devlete ait on yük akçesini ve eşyasını yağmalamış, Padişah tarafından yakalanmaları hakkında emirler gönderildiği halde himaye gördüğü için işi büsbütün azıtmış, başına 50 şaki daha toplıyarak Ankara ve civarı için müthiş bir tehlike olmuştur.

Bir gün Osman; İstanbula kadar giderek kendisini şikâyet eden üç adamını pusuya düşürerek öldürmüş, cesetlerini evine getirmiş, kocaman bir kazana koyup pişirdikten sonra köpeklerine yedirmiştir. Köpeklerini senelerce insan etiyle beslediği de tesbit edilmiştir. Sipahilerden Veliyi yaralıyarak yakalamış, onu da köpeklerine peşkeş çekmek üzere iken Ankara Sancak Beyi kaymakamı Sinan Çavuştan yardım istenmiş, bir müfreze ile şakiyi takibe çıkan Sinan Çavuş ve arkadaşları da bunlara mağlûp olmuşlar, hepsi de yaralı olarak Hamzanın eline düşmüşlerdir.

Sultan Murad, 6 Muharrem 1001 tarihinde Ankara Beyine ve Kadısına gönderdiği bir hükümle, köpeklerini insan haşlamalariyle besleyen Hamzanın ve yoldaşlarının her ne pahasına olursa olsun yakalanarak haklarından gelinmesini emretmiştir.

Bu emir Bşbakanlık Arşivinde bulunan 69 numaralı Mühimme defterinin 540 sıra numarasında kayıtlıdır.

Topkapı Sarayı Müzesi Arz Odasının sağdaki kapısı üzerinde Sultan Ahmet III tarafından yazılan Besmele

Hattat Padişahlar...

Yazan: KEMAL ÇIĞ

Osmanlı Hânedanı içinde tahta geçen ve tab'an san'atkâr yaratılmış bir çok Padişahlar vardır ki, devirlerinin san'at hareketleri içine karışarak eserler vermişlerdir. İnsan kabiliyetlerini kamçılayıp inkişafının hızını arttıran veya, kabiliyetlere sed çekerek ilerlemeşine mâni olan muhit ve zaman tesirlerini nazardan uzak tutmamak şartiyle, san'at eseri, mütalâa edilince eser ve müessir hakkında daha sağlam bir hükme varılabilir. Cihan tarihi tetkik edilince görülür ki, bir çok hükümdarlar muhitlerine san'atkârları toplıyarak onları hem himâye etmişler, hem de inkişaflarında büyük roller oynamışlardır. Bazıları da bizzat onlarla beraber çalışarak san'at sahasında mümtaz mevkiler işgal etmişlerdir. Bu cümleden bilhassa İslâm milletler arasında Timurun hafitlerinden Baysunguru, büyük Fatihi, Kanunî'yi, Üçüncü Selimi hat, tezhib, şiir ve musiki sahalarında zikretmek lâzımdır. Bu himaye ve iltifat neticesidir ki, Osmanlı Türkleri arasında en yaygın ve üstün eserleri «hüsnü hat» vâdisinde görülüyor.

Osmanlı Saray hayatı ile başlayan ve tanzimata kadar rakipsiz saltanat süren edebiyatımızdaki «Dîvan Edebiyatı» tarzı içinde Osmanlı oğullarından dîvan sahibi öyle şâir padişahlar gelmiştir ki, meselâ (Fatih, Yavuz, Kanunî) bunlar hükümdar olmasa idiler dahi bıraktıkları şiirleri ile ebediyen yaşayacaklardı. Kanunî'nin:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmıya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

hakîmane beyti, kıymetinden hiçbir şey kaybetmeden hastahanelerin antrelerindeki duvarlarda insan oğluna en büyük rütbe ve devletin sıhhat olduğunu ne kadar şâirane hatırlatıyor. Yine ayni hükümdarın:

Bîvefa yârın muhibbi cevrini mâzur tut
Yârsız kalır cihanda ayıbsız yâr isteyen

beyti de koca dîvanından gelişigüzel alınıvermiş şâirane sözlerinden bir zerredir.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi İslâmî san'atların çok yaygın bir şubesi olan «hat» san'atına ise Osmanlı Padişahlarının daha çok itibar ettiklerini ve bu sahada da bir çok eser bıraktıklarını görüyoruz. İkinci Bayezid daha şehzadeliğinde iken Amasyada Şeyh Hamdullah ile tanışmış ve onun talebesi olmayı kabul etmişti. Padişah olduktan sonra da Şeyhe ne kadar hürmet ve itibar gösterdiği bir evvelki yazımızda izah edilmişti. Onun oğlu Şehzade Korkud da Şeyh'den ders almıştı. Daha sonraları üçüncü Murad, üçüncü Ahmed, dördüncü Murad, ikinci ve üçüncü Mustafalar, ikinci Mahmud, Abdülmecid, Abdülâziz hattâ ikinci Abdülhamid bile «hüsnü hat» ile uğraşmış, bunların arasında çok değerli eserler bırakanlar bulunmuştur, Meselâ: Hafız Osman Efendiden Aklâmı Sitte'yi, Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendiden de talik yazıyı

meşkeden üçüncü Ahmedin âsârı arasında bulunan; Bâbı Hümayunun dışında kendi yaptırdığı meşhur çeşmesi üzerindeki tarih yazısı ile, Topkapı Sarayı Arz odası kapısı üzerindeki besmelesi hemen zikredilecek taş üzerine yazılmış bir çok âsârından iki nümunedir. Yine Topkapı Sarayı eski yazılar salonunda teşhir edilen levhaları ve bilhassa kendi tesis etmiş olduğu üçüncü Ahmed kütübhanesinde 3652 numarada kayıdlı 14 sahifelik sülüs celîs ile yazılmış 1136 tarihli murakkaı vardır ki, bu murakka gerek kabının çok meşhur bir lâke tezhibci san'atkâr olan Ali Elüsküdarî (1) tarafından yapılmış olması bakımından, gerekse üçüncü Ahmedin en iyi yazılarından bir nümune teşkil etmesi bakımından şâyanı temaşadır. Üçüncü Ahmet bu murakkaı yazdığı zaman devrin meşhur hattatlarını toplıyarak bir meclis tertip eder ve bu murakkaını onların nazarı tenkidlerine arzeder. Fakat; mecliste murakka o kadar beğenilir ki, zamanının şâirlerinden Vehbi 12 mısra'lık, meşhur şâir Nedim de 18 mısra'lık birer tarih söylerler. Nedimin söylemiş olduğu tarihten aldığımız şu iki beyt o zaman bu murakkaın ne kadar beğenildiğini göstermesi itibariyle ehemmiyetlidir:

. . . . . .

O vâlâ satırlar ki ser-i kalemden eyledin tahrir
Sezadır her birin âvize-i tâk-ı sema eyle

. . . . . .

Cihanın şâhısın hattın da hatlar padişahıdır
İdüp arz-ı hüner daim cihanı pür-sada eyle

Üçüncü Ahmed kadar çok eser vermiş ve hakikaten değerli bir hattat olan Sultan Mahmud-ı Adlî de Türk hattatlarının en kıymetlilerinden biri olan meşhur Mustafa Rakım'dan feyz almıştır. Onun da bilhassa Topkapı Sarayı Müzesindeki yazı salonunda teşhir edilen levhaları insanı pek haklı olarak, nasıl oluyor da bir hükümdar yazi ile bu kadar uğraşabiliyor, düşüncesine sevkediyor. Abdülmecid keza fazla eser bırakmışlar arasında zikredilmesi lâzım gelen hattat padişahlardandır. Bunun da bir çok levhaları ayni müzenin yazı salonunda bir pano'yu süslemektedir. Ata ve pehlivana çok meraklı olan Abdülâziz de hem şehzadeliğinde hem de padişahlığında bazı levhalar yazmıştır. Hattat, şâir ve musikişinas Kazasker Mustafa İzzet Efendiden ders görmüş olmasına rağmen bunun eserleri seleflerininki kadar san'atlı değildir. Son olarak İkinci Abdülhamidin yeşil zemin üzerine altınla yazılmış bir «Ah Yâ Vedud» levhası vardır ki, insana bu müstebid hükümdarın bu levhayı yazmakla, Fatihin İstanbulu zaptederken öldüğü rivayet edilen ve ismi etrafında bir takım efsâneler söylenen Vedud isimli zattan istimdad ettiği hissini vermektedir.

Kemal ÇIĞ

---

(1) Daha fazla bilgi için bak: Kemal Çığ, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi sayı V, sahife 192, Ali Üsküdari makalesi.

○

Gelecek sayılarımızda:

Kemal Çığ'ın, hattat vezirlere dair bir yazısını bulacaksınız. Bu yazıda da, hattat vezirlerin eserlerinden örnekler verilecektir.

Topkapı Sarayı Müzesi Arz Odasının son kapısı üzerinde Sultan Mahmut II. tarafından yazılan celî yazı

TÜRK HAMAMLARI

Yazan: Prof. Dr. SÜHEYL ÜNVER

Bu tetkik yazısında tarihî Türk hamamlarının bütün hususiyetlerini ve tarihî kıymetlerini, şimdiye kadar neşredilmemiş resim ve plânlariyle bulacaksınız. Tarihimizin en orijinal mevzularını ele alarak Türk irfan âlemini aydınlatmakta büyük hizmetleri olan Profesör Süheyl Ünver, bu yazıyı bilhassa «Tarih Dünyası» için hazırlamıştır.

Kadınlar hamamında da kadın tellâk vardır. Bir kadının yıkanma sahnesini canlandıran bu resim, garp ressamlarının birinin fırçasından çıkmıştır.

Türkler Anadoluda yüksek bir ıstıfa geçirerek tamamen başka bir millet olmuşlardır. O ne iklimdir ki dünya yüzüne en medenî bir insan kütlesini dağıtmış, her yere ahlâk ve faziletini götürmüş ve her gittiği yerde bunları aşılamıştır. Kim demiş ki Türkler gittikleri yerleri kendilerine çevirememişler? Gittiğimiz her yerde, herkes, tesirimize bakınız ki, bize çevrilmişlerdir. Türk, dünyayım diye dönen şu yere lâzım bir millettir. Zira onların şiarı, asaleti ve kibarlığının geçmediği yer ve insan kalmamıştır. Türkler gittikleri her yere kendi

Bu tablo, tarif üzere yapılmış bir garp ressamının gravürüdür ki Sultanın yıkandığını gösteriyor

benliklerini götürmüşler ve bırakmışlar, hattâ vaktiyle başkalarının olan şimdiki topraklarımız sanki bizim için yaratılmıştır. Türkler ölmiyerek, lâkin birbirine aktarılarak, asırlar boyunca aynı bir insan olarak yaşamış, gittiği yerlerde bulduğu her faydalı şeyi almış, bu o kadar kendisinin olmuştur ki, sonra aldığımız insanlar da bizden onları, Türkündür diye benimsemişlerdir. Meselâ Türkler, hamamı gittikleri yerlerde

Lâlelide apartımanların arkasına rastlayan Çukurçeşme hamamı plânı. Şimdi bundan eser yoktur. O sahanın imarına memur Mimar Horsik ve Mimar Kavafyan, diğer 14 mühim Türk eserini yola tesadüf ettirdiklerinden, bu meyanda yıktırılmıştır. (H.Glück)

gördüler ve aldılar. Onu o kadar benimsediler ve o kadar Türk yaptılar ki, Türke geçtikten sonra yapılanlara Türk hamamı dediler.

Bildiğimiz bir eski Roma hamamı vardır. Bir eski Bizans hamamı vardır. Onlardan sonra Türk hamamı gelir. Türk hamamı onların taklidi değildir. Biz ne milletmişiz ki ele aldığımız her şeye hususiyetlerimizi katmışız. Şu muhakkak ki biz yalnız taklit ile kalmamışız, aynı zamanda Asyada Selçuk İmparatorluğunda yaptığımız hamam formunu beraber getirmiş, gördüklerimizle güzel ve çok çeşitli şekiller vermişiz.

Dikkat edin, Türkün bereketli eliyle diktiği çınar bile başka türlü büyür. Ben memleketimizin ulu çınarlarına, geçmiş asırların efendisi ve ağası, necip ve asîl birer babacan Türk diye bakarım. Hamamlarımız da böyle, onlara derhal kendi hüviyetimizi mal etmişiz.

Artık evlerimizde asrî banyolara mutlaka yer verdiğimiz cihetle, gidip yıkanmak için, ben bu yazımla hamamlarımızı tercih ettirecek değilim. Onları tahripten korumalı ve herkesin kesesine uygun bir hale koymalıyız. Onları tahrip etmemek terbiyesini yeni nesle vermeliyiz. Bizim nesle bunu veremediler ki, birer vesile ile zamanımızda bunlar azaldı. İşte size birkaç misal:

Yenicamide İş Bankası arkasında Haseki Hurrem hamamını eskiden Vakıfların satması üzerine elden ele geçirenler, yerine bir han yapalım diye yıktılar; yıkanlar da yıkıldı gitti cihandan. Cerrahpaşanın XVII nci asırdaki hamamını bundan 15 sene önce 500 lira haciz vergi borcu için sahipleri yıktırmak zorunda kaldı. Daha neler de neler... Hele bir tanesi var ki onu yazamam, merak eden gelsin, bana sorsun.

Bu gibi eserleri yıktırmak, sahiplerine uğur getirmemiştir. Zira ben, vakıfnamelerin birçoğunu okudum. Onların münasip yerlerinde, bunları tahrip edeceklere pek çok beddualar vardır ve ister inanın, ister inanmayın, ben bu yüzden felâketlere uğrayanları pek çok işittim.

Sonra bunlar, bizim gittiğimiz yerlerin, burası 5-7 asırdır bizimdir dedirten birer tapu senetleridir. Biz bu gibi eserlerle, bulunduğumuz yerleri Türk diye damgalamışız. Onlar biz ve biz de onlarız. Onlarsız biz ve bizsiz onlar olur mu? Maziye dönülmez ve dönülmemelidir. Fakat mazisiz milletler kendilerine uydurma mazi yaratırlarken,

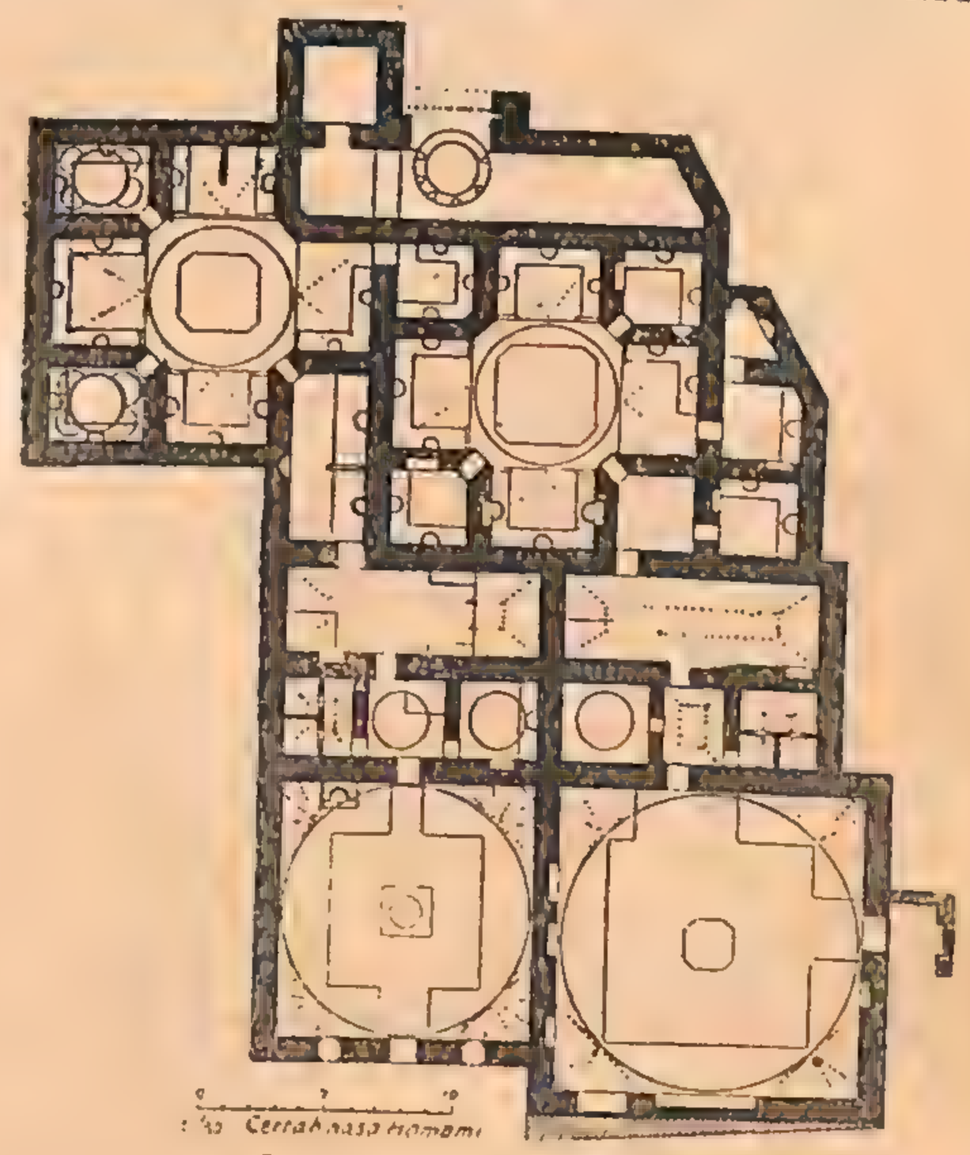

Cerrahpaşa hamamı plânı (1933)

XVII. asırda yapılmış Cerrah (Mehmet) Paşa hamamı. 500 lira vergi borcundan yıktırıldı. Hamiyete geldim de arşınımı alıp plânını gidip ben yaptım. Bundan başka ondan bir eser kalmamıştır.

Bir garplı ressam bir havuzlu kaplıcada yıkananları böyle tasavvur etmiştir.

biz olgun ve yüksek medenî eserlerle dolu maziyi nasıl yok ederiz?

Türk, Rumeline geçmiş; ben burada 7 asır oturacağım demiş ve hemen, yalnız hamamı değil, her türlü âmme hizmetine yarayan her binayı yapmış ve oraya yerleşmiş. Muhtelif vesilelerle ve sırf merkezde başa liyakatsiz insanların geçmesi ve şahsiyat uçurumlarında dolaşmalarından ve türlü ihtiraslar ve bir taraftan da liyakatsiz insanların doğurduğu taassup cehaletinden, imparatorluğu içinden zayıf düşürdük ve bu medenî eserlerimizin bulunduğu yerleri maalesef kaybettik. Oralarda kalan bu âbideleri de yok ettiler veyahut maskelediler. Yoksa onları bırakmak ve eskisi gibi kullanmak, bunlara haklı veya haksız sahip olanların bir medeniyet borcu idi. Maalesef yapmadılar. Gittiğimiz ve böyle mukadder akıbet yüzünden terk ettiğimiz bu âbidelerin resimlerini buldukça toplar, hem bilseniz ne kadar üzülürüm.

Şimdi mazi gibi mevzuumuzu anavatana çevirelim, orada binlerce ve muhtelif maksatlarla yapılan hayır müesseselerinden hamamlara gidelim. Göreceğimiz şudur:

Mühim bir kısmı yalnız dıştan değil, içten perişandır. Çoğu, maksadı hilâfına kullanılmaktadır. Bunda belki iktisadî sebepler hâkimdir. Bazı hamamlar yanmıştır, bunlar arasında yapılanlar yoktur. Bir kısmı yıkılmağa mahkûm bırakılmışlar. Mermerleri ve kurnaları para ediyor diye evvelâ onlar kaldırılmıştır. Sonra birkaç hamamın tarihî olduğunu öğrenen sahipleri, aman biz bunları başka şekillerde kullanamayız ve satamayız, başımıza dert olur diye kasden içlerini tamir edilmiyecek derecede tahrip etmişlerdir. Bir kısım hamamlarımız depo olmuştur. Bir kısmı da işliyor, işletenler de idare edemediklerinden haklı olarak şikâyetçilerdir. Zira bilhassa iş bulmağa gelen bekârlar arasında temizliğe rağbet kalmamıştır. Çünkü yoksulluk ve kaldıkları yerlerin ihmali bu ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Hamamlarımızın bu kadar çokluğu Türk halkının temizliğinin birer sembolü idi. Memleketimizde halkın kazanç nisbeti azal-

mıştır. Kazandıkları, insanca yemeğe bile müsait değildir. Maddî imkânlar öyle daralmıştır ki, dar gelirliler bile peynir ekmekten başka bir şey yiyemiyorlar. Onun için, onların bütçelerinde yıkanmağa ve hattâ iç çamaşırına ayrılacak yer olamaz. Bu cihetle her gün yeni bir hamam kapanıyor. Yani hamamlarımızın istikbali karanlıktır.

Sonra, bizden olmıyan ve bunların mânasını anlamıyanlar, bizde hamamlara yani böyle bir Türk âbidesine düşman olmaktadır. Yangın yerlerini tesviye ederken, kasden, yola getirilip yıktırılmışlardır. Hani Lâlelide Çukurçeşme ve Kızlarağası, Aksarayda İmrahor hamamları? Nerede? Atatürk bulvarına rastlıyan, Fatih devrinden kalma İbrahimpaşa hamamı nerede?

Ben neden korkuyorum biliyor musunuz? Bir Bizans duvarını ortadan kaldırın, medeniyet âleminde kıyamet kopuyor, ki bizim terbiyemiz Türk eserleri kadar bunları da korumuştur. Türkler Bizansın bir taşını ortadan kaldırmamış ve bu suretle medenî seviyesini göstermistir. Bir Türk eseri ortadan kaldırıldı mı, ve buna dalâletleriy-

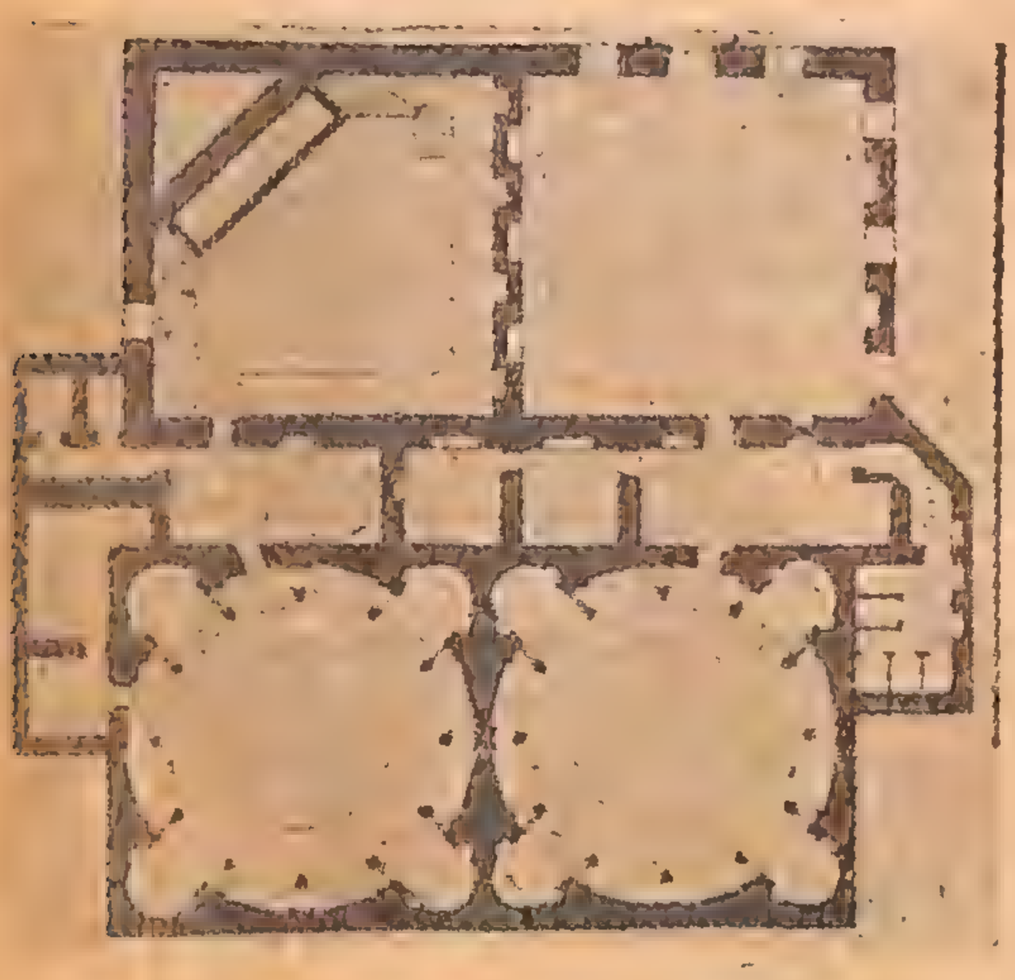

Çemberlitaş hamamı iç kısmının göbek taşından görünüşü. Umumî yıkanma yerleri ve halvetlerin vaziyeti görülmektedir. Plânı ile mukayese ediniz. (H. Glück)

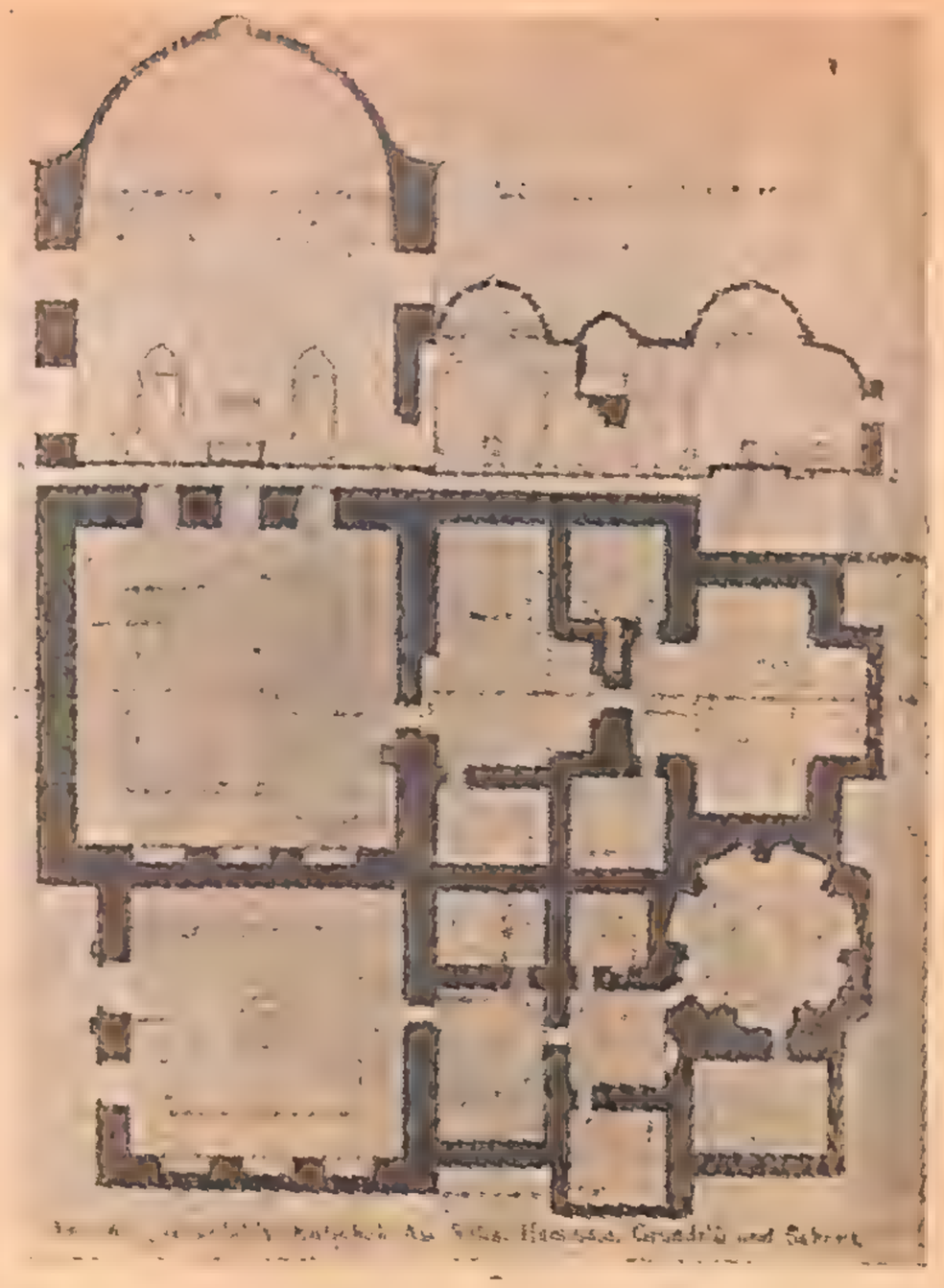

Küçükayasofyada ufak bir kısmı Bizanslılardan kalan XV inci asırda yapılan Çardaklı hamamın plânı. Sahibi bu tarihî ve garp kitaplarına geçmiş hamamın iç kısmını tamir edilemiyecek bir hale sokmuştur. (H. Glück)

le sebep olanları düşündükçe, bir gün bizim memleketimize şu sözü getirecekler diye ödüm kopuyor: Ey, Türkler, beş yüz senedir İstanbuldasınız. İstanbulu şöyle Türkleştirdik diyorsunuz. Bizanslıların bıraktıkları eserler sayısında eseriniz yok! diyecekler. Bizans eserlerini hâlâ biz koruyoruz, kendi eserlerimize atıyoruz satırı. Mazinin bizi geri bırakan sebeplerinden uzaklaşmamız yerinde oldu, fakat eserlerinin kabahati nedir? İstanbulu imar vesile gösteremeyiz. İmarda şimdi turizm gayeleri olunca, bunları tahrip etmemeliyiz.

Şimdiye kadar biz İstanbulda 500 e yakın umumî şehir hamamına maliktik. Saray ve konak hamamları sayısı, her asırda yenileri yapılmak şartiyle 2000 i geçer. Sağlık ve içtimaî muavenet tarihimizin mühim bir faslını teşkil eden hamamlarımızın Tıp Tarihi Enstitüsünde fişlerini hazırladım. Senelerdir çalışıyorum. Daha hepsini tesbit edemedim. Hele bugün yalnız isimleri kalanlar yüzü geçiyor. Lâkin tarihte mevcut olanlar onda dokuz azalmıştır. Bu yazıyı okuyanların görebilecekleri mülâhazasiyle açık olanların bir kısmını bildiriyorum: Çemberlitaş, Cağaloğlu, Aksarayda Muratpaşa, Taşkasapta

Tevekkül, Hasekide Bostan, Kocamustafapaşa, Gedikpaşa, Bahçekapısında Yıldız, Unkapanında Hacıkadın... hamamları.

Tahtakalede Rüstempaşa hamamı soğuk hava deposudur. Ayasofyadaki Hamam-ı Sultanî, Belediyenin deposudur. Mahmutpaşa hamamını Belediye satın aldı; şöyle bir tamir etti, kapalıdır.

Saray hamamlarının en güzel örnekleri Topkapı Sarayı Müzesindedir. Eski konak hamamlarından tektük vardır. Bir tanesi Süleymaniye Mehmetpaşa yokuşunda Mimar Sinan ilk mektebi olan Posta Nazırı İzzet Efendi konağına aittir.

Hamamlarımzıın çoğu tek ve çifttir Tek hamamlarda erkekler sabahları girer. Buna kuşluk hamamı da diyorlar. Öğleden akşama kadar da kadınlar münavebe ile girerler. Çift hamamların yarısı erkeklere, yarısı kadınlara mahsustur. Kadınlar hamamlarının kapıları ekseriya büyük caddelere açılmaz.

Hamamların bizde mimarî şekli vardır. Artık buradaki plânlarından göreceğiniz veçhile Türk hamamı vasfını kazanmışlardır. Hem bunların iç tertipleri çok dikkate değer. Hele tarihte hamamlarda saatlerce kalarak yıkanma âlem ve zevkleri olan kadın hamamlarının efsaneleri de ayrı bir mevzudur.

Hamamların bir şekli diğerine benzemez. Bulundukları yerlerin arsa vaziyeti bunda âmil olduğu gibi, Türk zevki aynı şeya yapmağa ve tekrarlamağa müsait değildir. Şimdi Türkiye ve dünya yüzünde ne kadar hamam varsa ikisi birbirine benzemez. Macaristan da dâhil olmak üzere terkettiğimiz yerlerde bugün anavatanımızdakilerin yekûnu mübalâğasız binleri geçer. Bütün garp memleketlerinde yeni yapılan asrî ve umumî hamamlarda bu miktara çıkamazsınız.

Böyle umumî hamamlar artık yapılamaz. Asrî yıkanma yerleri de maksada ve ihtiyaçlara kâfi değildir. Türk hamamı bozulmaz, asrî hamamlar çabuk bozulur ve işlemez. Zira Türk hamamı bakım olmasa da işliyor. Asrî hamamlar, yollarımız ve yaptırdığımız binalar gibi mütemadi tamirler ve bakım olmazsa yaşatılamaz. Böyle bir usul daha henüz memleketimize girmemiştir.

Hiç unutmam, Anadoluda bir yerde binlerce halkın gittiği bir ılıcaya asrî tesisat projesini gösterdiler, Vişideki gibi asrî tesisler, hem de suyun üzerinde değil, uzakta, oraya makine ile su gelecek, tıpkı Bursadaki gibi. Bana şu halkın yıkandığı yeri gösterin, dedim. Halk perişan ve fakir. Bu tesislere giremez, dedim. Alıştırırız dediler. Onun gördüğü ve sevdiği şudur: Tam suyun üzerinde, temiz ve içi cazip bir yuvarlak veya dört köşe mermer döşeli bir havuz. Bir kubbe. Etrafta soyunma bölmeleri ve sıralanmış ufak odalar. Hem ucuz olur ve hem de, bir de tamiratı mütemadiye olmadığından, bozulmaz. Hem de milyonlarımız gitmez. Garptaki modern tesislerden bıkanlar bile bu yeni yapılan havuzu duyarlarsa koşup gelirler. Bir eski hamamı ele alıp işleteceğimize, bozulan ve bakılmıyan yenilerini yapmakta mâna yoktur, dedim.

Bu yazım vesilesiyle Enstitümüzdeki fişleri şöyle bir karıştırdım. Son 35 senedir İstanbulda 35 ten fazla hamamı ortadan kaldırmışız. Yani senede bir hamam kurban edilmiş. Yani Türkün İstanbuldan 35 tapu senedi sökülmüş. Lâkin bu arada ortadan kaldırılmış bir tek Bizans eseri yok. Tabiî onların adedi, bizimkilerin azalması nisbetinde kabarıyor. Diğer ortadan kaldırılan medreseler, taş mektepler, camiler ve mescitlerin ben hesabını kaçırdım. İstanbul tarihinde 5 asırda yetişen mimarlarımız ve eserleri malûmdur. Bunlar arasında hamam yapanlar çoktur. Yalnız Mimar Koca Sinan şehirde umuma hizmet ve ayrıca saraylar için yaptığı hamamlar 70 e yakındır. Saraylardakilerden gösterilecek bir misal kalmamış. Umumî hamamlarından lehülhamd mamur ve perişan yine bir hayli var. Artık bunlara el sürmemeli. Fatih zamanı hamamları da pek çoktur. Fatihin yaptırdığı ondan fazla hamam onun vakıfları arasındadır. 20 nci asırda birkaç vakıf müstesna, hemen her asırda İstanbulda yapılan hamamalrın en eskilerinden Beyazıtta Üniversitenin Fen ve Edebiyat Fakülteleri inşaatı yanındaki titreyerek kurbanlık koyun gibi bekliyor. Eğer bu Türk eseriyle birlikte karşısındaki Simkeşhaneyi de kaldırabilirsek orada Bizanslıların Tavrus (Taureau) meydanına giren Bizans kapısının bir taraf kaidesini gösterebiliriz mülâhazasına artık yer verilmemesini de İstanbula ve vatanımıza asîl bir borç bilerek yeni neslimize bunları muhafaza terbiyesini ve ne pahasına olursa olsun bizim bu medenî varlığımız parçalarını ortadan kaldırtmamalıdır.

Prof. Dr.
A. Süheyl ÜNVER

Yavuz Sultan Selimin Kazandırdığı Eserler

Yazan: İBRAHİM HAKKI KONYALI

872 H. 1467 M. yılında (1) Amasyada bir Türkmen olan Dulkadir oğlu Ala-üd-devle Beyin kızı Ayşe Hatundan (2) doğan ikinci Bayezidin oğlu Selim bahtlı bir şehzadedir. Bir Türkmen anadan Türk bir muhitte doğmuş, 20 sene kadar Trabzonda valilik yapmıştı. Onun kanında bulunan hamaset, şecaat ve azimkârlık duyguları iyi bir toprağa düşen dane gibi bu yerlerde serpilme ve gelişme imkânları bulmuştu. Gürcülerle, Safevîlerle daima temas ve çok kere savaş halinde bulunuyordu. Gürcü hiyaneti, Kızılbaşların Osmanlı yurdunun nizamını bozmak istiyen gizli propagandaları, açık saldırışları bir bileyi taşı gibi şehzadenin asîl hasletlerini bileyor,, keskinleştiriyor, yurdun düşmanlarını topyekûn tasfiye etmek hususundaki azmini çelikleştiriyordu. Amasya bir ilim muhiti idi. Selim iyi bir tahsil görmüş, farsca, arabça ve tatarcayı ve iyi yay yapmayı (3), ok atmayı, silâh kullanmayı öğrenmişti. Bildiği dillere hâkimdi, bu dillerle şiir yazardı. Farsca divanında İran dilinin en yüksek nazm mahsulleri le boy ölçüşecek parçalar vardır (4). İlme, nefis eserlere karşı —tâbir caizse kullanalım— zaaf derecesinde derin ilgi ve saygısı vardı. Bu karakterdeki dâhiler gibi az uyku uyur, okur veyahut okutarak dinlerdi. Tarihi çok severdi. Vassaf şeklinde meşhur olan Şirazlı Fazıl oğlu Abdullahın «Tarih-i Vessaf» diye ma'ruf «Teczi-etül - Ensar ve Teczıyet-ül-a'sar» adlı farsca tarihini daima yanında taşır ve okurdu. Vezir Reşid-üddin devrinin sayılı ve namlı edîblerinden olan Vassaf ayni zamanda İran edebiyatına bir nümune olan tarihinde 655 H. den 728 H. yılına kadar Mogolların İran, Türkistan ve Mavera-ün-Nehrdeki hareketlerini, Mısır, Faris, Kerman ve Hindistanda cereyan eden vak'aları yazmıştı. Seçtiği ve seferde iken bile hususî kütübhanesinde götürdüğü bu «Tarih-i Vassaf»ın bir şark tarihi oluşu Selimin şarka ve tarihine çok ehemmiyet verdiğini gösterir.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran zaferinde...

Sultan Selimin nedimi Hasan Can'ın oğlu Tac-üt-Tevarih sahibi Hoca Sadettinin kaleme aldığı «Selimname»den öğrendiğimize göre Sultan Selim Mısır seferini yaparken eşyası arasında sandıklar dolusu sevdiği kitaplar da vardı. Arab eşkiyası geride kalan bir hayvanı yükile beraber yağmalamışlardı. Bu hayvanın yükü kitapdı. Padişahın çok sevdiği nefis bir hat ile yazılmış «Vassaf» tarihi de çalınan kitaplar arasında idi. Padişah çok müteessir oldu. On günde bir Kur'an, sekiz, dokuz günde bir Hâfız Dîvanı yazan Saray hocası Şemseddin de Padişahın maiyetinde idi. Kendisinin bir Vassaf tarihi yazmasını istedi. Hoca 25 günde hazırlıyabileceğini söylüyordu. Padişah onu bir eve koydu, kapısını üstünden kilitletti, Vassaf tarihini yazdırtı (5).

Şiddetin bir timsali gibi gösterilen Sultan Selim ulemaya karşı samur gibi yumuşak idi. Bir binişe hazırlanırken büyük Türk âlimi Kemal Paşa Zadenin atının ayağından sıçrayan zifos Padişahın beyaz atlastan dikilmiş olan kaftanını kirletmişti. Nedimler temizlemeye koştular. Padişah itiraz etti:

— Dokunmayın, ulemanın atının ayağından sıçrayan çamur bile mübarektir, hürmete lâyıktır. Getirin, başka bir kaftan!.. değiş-

tireyim!.. Bu da saklansın.. Öldüğümde teberrüken tabutumun üstüne örtülsün!..

Padişahın vasiyeti yerine getirilmişti. Şimdi bu kaftan Sultan Selimin kendi adile anılan semtteki türbesinin içindeki sandukası üzerindedir. Türbe uzun müddet metrûk ve kapalı kaldığı için kaftan güvercin pisliklerinden, su damlalarından biraz müteessir olmuştur. Ammâ hâlâ vardır... Osmanlı Padişahının ilme verdiği değerin sembolik bir yadigârı olan bu kaftanın çok iyi saklanması lâzımdır.

Sultan Selimi kendinden evvelki ve sonrakı Osmanlı Padişahlarından ayırd eden en bariz hususiyeti onun istişareye fevkalâde ehemmiyet vermesidir. Sultan Selim herhangi bir devlet işinde bir karara varmadan evvel vezirlerile, nedimlerile, iş erlerile ve icap edenlerle uzun uzun konuşur, onların fikirlerini sorar, mütalealarını alır, sonra kararını verirdi. Kararını verdikten sonra Tanrının «azmedince Allaha tevekkül eyle» anlamına gelen âyetine uyarak hiç bir itiraz dinlemezdi. Ne pahasına olursa olsun verilen kararın tatbikini isterdi. Alınan karara; tatbiki esnasında yapılan itirazları hiç dinlemezdi. İtirazcıları bozgunculukla itham ederek çok kere haklarından gelirdi. Sultan Selime zaferler sağlayan yegâne âmil de onun «bozguncu ruh» taşıyanlara hayat hakkı tanımamasıdır. Garazkâr bazı garblı tarihçiler onun bu hasletini «kan içicilik» şeklinde vasıflandırırlar. Orduyu arkasından vurmak isteyen bozguncunun kafasını koparanın vasfı bu değildir. Yirminci asrın mütekâmil devletlerinin kanunları da bu gibi zararlı adamların kafalarını koparırlar.

Yavuz Sultan Selim tahtta otururken...
(Topkapı Sarayı Müzesindeki Hünernameden alınmıştır).

Sultan Selim bir karar verdikten sonra devlet ve ordu erkânından menfî ve yıkıcı bir

zihniyet taşıdığını sezdiği herhangi birisini imha etmek suretile alınan tedbirin iyi netice vermesini sağlardı. Sultan Selim öldüğü zaman, oğluna Konyalı Pîr Mehmed Paşa gibi dünya çapında şöhreti olan bir Veziria'zam ve geniş sınırlı bir yurd bırakmıştı. Devleti şarkta genişletmek, sağlam bir İslâm Birliği kurmak birinci amacı idi. Mısırı fethettikten sonra «El-Mütevekkil-Al-Allah» Hilâfeti alması da Müslümanlar arasındaki mânevî birliği kuvvetlendirmişti. Sultan Selim fethettiği yerlerde yetgili bir yirminci asır bilgini ve arkeoloğu gibi hareket ediyordu. Tebrizi alır almaz kumandanlarına verdiği ilk emir şu olmuştu:

— Derhal Şah İsmailin hazinelerini bulup getiriniz!..

«Hazine» yirminci asır anlamile müze ve fevkalâde kıymetli eşya demektir. Fatih kumandanlar derhal Şah İsmailin kaçırılan ve gizlenen hazinelerini bulup getirdiler, bunların arasında bugün 134 milyon lira kıymet biçilen «Şah İsmail Tahtı» şeklinde meşhur olan Keykavüs tahtı ve sayılamıyacak kadar çok yazma kitab ve kıymetli eşya vardı. Bu kitablar yazıları, tek nüsha ve müellif hattı ile oluşları, tezhibleri, cildleri, resim ve miniyatürleri, kâğıtları itibarile çok kıymetli idiler. Şah İsmailin hazinesile alınan kıymetli taşları, mücevherleri bu sahifelerde saymaya ve değerlendirmeye imkân yoktur.

Sultan Selim Mısırı aldığı zaman da buradaki (Hazinei Firavun), (Hazinei Yusüf) denilen ve uzun asırlar boyunca toplanan eşsiz ve paha biçilemiyecek kadar kıymetli tarih yadigârlarını da İstanbula getirdi. Şerif Bereketin oğlu Ebû Numey ona «Mübarek emanetleri» de getirdi. Hazreti Peygamberin ve dört Yârın, Velid oğlu Halidin ve daha bir çok seçkin eshabın kılıçları, Sancak-ı Şerif de bu arada idi. Mısırdan getirilen tarihî bergüzarlar arasında Hazreti Davudun kılıcı, Hazreti İbrahimin tenceresi de vardır. Üç okka 240 dirhem ağırlığında bir zümrüd de Sultan Selimin Osmanlı hazinesine bıraktığı yadigârlardandır. Tarihçi İbni Eyasın «Bedayi-iz-zuhur Fivekai-id-Dühur» adlı eserinde pek geniş bir şekilde anlattığına göre Sultan Selim Mısır âbidelerinin kıymetli taşlarına ve bayrak, sancak alemlerine varıncaya kadar bir çok şeyleri bu arada Halifenin, Sultanın ve şehirlerin bütün kütübhanelerini İstanbula nakletti. Topkapı Sarayını dolduran kıymetli kitabların hemen hepsini Sultan Selim Tebriz ve Kahireden getirmiştir. Sancak alemleri de Topkapı Sarayında seri halinde teşhir edilmektedir.

Sultan Selim devlet hazinesinin muhafazasına fevkalâde ehemmiyet verirdi. Çaldıran savaşında Şah yenilip ve yaralanıp kaçtıktan sonra gözdesi Taclı Hatun savaş yerinde yakalanmış Padişahın otağına getirilmişti. Padişah onun üstünü arattı. Kulağından yakut küpelerini çıkarttırdı, koynundan çıkan bir inci tesbih ile beraber küpeleri de İstanbula getirdi; Hazinei Hümayuna koydu. Taclı Hatunu da Tacî Zadeye nikâhladı.

Sultan Selim Mısırdan ve Tebrizden getirdiği kıymetli eşya, mücevherat, altın ve gümüşle Topkapı Sarayı Hazinei Hümayununu ağzına kadar doldurmuştu. Artan eşya da Yedikulede muhafaza altına alınmıştı. Padişah Hazinei Hümayunu doldurduktan sonra parmağından yüzüğünü çıkardı ve:

— Benim altınla doldurduğum hazineyi ahlâfımdan her kim mangırla doldurursa hazine anın mühürile mühürlensin ve illâ benim mühürümle mühürlenmekte devam olunsun! dedi.

Mührünün ortasında «Sultan Selim Şah» ve dört tarafında «Tevekküli Ala Halıkı» yazılı idi. Topkapı Sarayı Müze yapılıncaya kadar, hazine bu mühürle mühürlenirdi. Sonra mühür müzenin mühürler kolleksiyonu arasında teşhir edilmeye başlandı. Biz kıymetli tarih yadigârlarımızı, müze ve kütübhanelerimizin çoğunu Sultan Selime borçluyuz.

İbrahim Hakkı KONYALI

---

(1) Bazı tarihlerde 875 de doğduğu yazılıdır.

(2) 911 yılında ölen Ayşe Hatunun türbesi Trabzondadır. Burada imareti de vardır. «Hatuniye türbesi» şeklinde meşhur olan bu türbede yatan Selimin anasını yerliler «Gülbahar Hatun» şeklinde adlandırıyorlarsa da şimdiye kadar bu ağız rivayetini teyid edecek hiç bir vesika elimize geçmedi.

(3) Kendi elile yaptığı ve ecelin tamamlamasına imkân vermediği bir yay Topkapı Sarayı Müzesi silâh galerisinde sakianmaktadır.

(4) Almanya İmparatoru Vilhelm Sultan Selimin Divânını pek nefîs bir surette bastırmış ve 1315 yılında bir nüshasını Sultan Abdülhamide bizzat hediye etmişti.

(5) Selimname Sahife 610 ve Hayrullah Efendi Tarihi; cild 10, sahife 68.

İstanbulu İlk Ziyaret Eden Amerika Cumhur Reisi General Grant

Yazan: *FUAD EZGÜ*

Geçen sayıdaki makalemizde, Abdülâzize gönderdiği bir mektubun tam tercümesini verdiğimiz Amerika Cumhur Reisi Lincoln; Birleşik Devletler Reisliğine 1861 de seçilmişti. Birleşik Devletlerde köleliğin ilgasına taraftar olanların desteklediği bu seçim Amerika tarihinin çok buhranlı bir devrine rastlamıştı; köleliğin muhafazasına taraftar olan Cenub devletleri Amerikan Birliğinden ayrılma temayülleri göstermekte idiler. Reis Lincoln, Amerikan Birliğini korumak için büyük gayretler sarfetmiş ve tarafları anlaştırmağa çalışmışsa da Cenubluları bu kararlarından vazgeçirememişti. En nihayet 12 Nisan 1861 de patlak veren Amerikan iç harbi (iftirak harbi) tam dört sene sürmüş, büyük ve kanlı bir kardeş kavgası halini almıştı. Şimallilerin yâni birlik taraftarlarının kazanmasile neticelenen bu iç harbin muzaffer şimal ordularından birine kumanda eden General Ulysses Grant, cenublulara karşı büyük muvaffakiyet elde etmiş, kendisini Amerikan milletine tanıtmış ve sevdirmişti.

1868 yılı Cumhurreisi seçimlerinde, Cumhuriyetçiler Partisinin namzed gösterdiği Grant büyük bir ekseriyetle seçilmişti. Reis Grant Türkiye ile dostluk münasebetlerine ehemmiyet verıniş, bu sebeple Osmanlı devlet ricali ve Padişah Abdülâziz tarafından çok takdir edilmiş ve sevilmiş bir Amerikan devlet reisidir.

1869 yılında Türk ordusunun yeni tüfeklerle silâhlandırılması işinde Osmanlı Devleti Amerikan Hükûmetinin büyük yardımlarına mazhar olmuştu. Birleşik Devletlerle yapılan bir anlaşma neticesinde Amerikan harp sanayiine 600,000 tane Martini Henri tüfeği (Halk türkülerimize kadar giren meşhur Martin tüfekleri) sipariş edilmişti. Türkiyenin çok âcil silâh ihtiyaçları karşısında, siparişlerin bir kısmını olsun derhal temin edebilmek için General Grant, Türkiye için bir cemile olmak üzere, Amerikan ordusu depolarında ihtiyat olarak bulunan 50,000 yeni Spingfield tüfeğinin Türkiyeye devredilmesi için emir vermiş ve hem de bu silâhların fiatı yekûnu üzerinden 25,000 İngiliz liralık bir indirme yapmıştır..

Buna karşılık Abdülâziz, Amerika Cumhur Reisine bir dostluk hatırası olmak üzere Vaşington'da Cumhur Reislerinin resmî ikametgâhı olan Beyaz Sarayın kabul salonuna uyacak 26,5 yarda uzunluğunda ve on üç yarda genişliğinde kıymetli bir Uşak halısı imal ettirerek göndermiştir (1). Bu hediye dolayısile General Grant Amerikan Hükûmetinin ve kendisinin teşekkürlerini Abdülâzize bildirmiş ve bu kıymetli halının, Beyaz Sarayın demirbaş defterine geçirilerek Amerikan Devletine mal edildiğini ilâve etmiştir.

1872 seçimlerinde, Cumhuriyetçilerin bir kısmı (Liberal Cumhuriyetçiler) namile ayrı bir teşekkül kurmuş ve Demokratlarla birleşmiş olmasına rağmen, Grant yine büyük bir ekseriyetle ikinci defa Devlet Reisliğine seçilmiştir. Reis Grant'ın oğlu teğmen Grant ile General Sherman (Amerika iftirak harbi esnasında şimallilerin meşhur bir ordu kumandanı) 1872 yılı ilk baharında şarkta bir seyahate çıkmışlar ve İstanbulu ziyarete gelmişlerdir. Bâbıâli ve gerek Abdülâziz tarafından büyük bir mi-

İstanbulda büyük merasimle karşılanan General Grant

safirperverlik ile ağırlanan bu Amerikalı ziyaretçiler Osmanlı Devletinin resmî misafiri sıfatile muamele görmüşler ve bu arada Bursa, Aydın ve Ruscuk havalisine de gitmişlerdir. General Sherman ve teğmen Grant'ın ağırlanması için devletçe yapılan masraflardan, yalnız İstanbuldaki ikametleri ve verilen ziyafetler 11930 altın tutmuştur. Misafirler şerefine Harbiye Nezaretinde ve Beylerbeyi sarayında mükellef ve muhteşem ziyafetler ve Alemdağında da büyük bir kır ziyafeti verilmiştir (2).

Reis Grant ve karısı, oğulları teğmen Grant ve General Sherman için Türkiyede gösterilen iyi kabul ve misafirperverlikten dolayı şahsî teşekkürlerini 13 Mayıs 1872 tarihli bir mektupla ve Birleşik Devletlerin İstanbul Elçisi vasıtasile Abdülâzize takdim etmişlerdir. Bu mektupda, «fırsat düşer ise Amerikan Hükûmetinin Türk misafirler için ayni şekilde misafirperverlik göstermekte kusur etmiyecekleri» bildirilmektedir. Amerikan Cumhur Reisi ayrıca, Hariciye Nezareti vasıtasile, Amerikan Hükûmetinin resmî teşekkürlerinin Bâbıâliye bildirilmesini Türkiyenin Vaşington Elçisinden rica etmiştir.

Blak Bey'den 10 Temmuz tarihile Bâbıâliye gelen bir tahriratta, «Padişah ve Bâbıâli tarafından General Sherman ve Teğmen Grant'a gösterilen iyi kabul ve büyük misafirperverliğin, Amerikan Milletinin kalbini fethettiği, Cumhur Reisinin, Nazırların ve senatörlerin tarifi kabil olmıyacak şekilde memnun ve müteşekkir kaldıklarını ve hattâ Reis Grant'ın, Türkiye Elçisinin sayfiyedeki evine bizzat gelerek kendisini ve madamasını akşam yemeğine davet ettiğini; bu cemilenin şimdiye kadar hiçbir yabancı devlet elçisine gösterilmediğini, Amerikan tarihinde hiçbir Cumhur Reisinin herhangi bir yabancı devlet elçisi hakkında böyle protokol harici ve istisnaî bir samimiyet göstermemiş olduğu...» bildirilmektedir.

1876 yılında ikinci Cumhur Reisliği devresini tamamlıyan Grant, devlet reisliğinden ayrılmıştı. 1878 de bir şark seyahatine çıkan sabık Cumhur Reisi, Filistini ve Suriyeyi ziyaret ederek deniz yolile İzmire uğramış ve oradan İstanbula gelerek, seyahatinin hususî bir mahiyet arzetmesine rağmen, âdeta resmî ziyaret yapan büyük bir hükümdara lâyık bir şekilde karşılanıp ağırlanmıştır. 1295 yılı (1878) yılı Bâbıâli evrakı arasında, Grant'ın Türkiye seyahati ve İstanbulda ne şekilde karşılanacağı hakkında birkaç arz tezkeresi ve melfufları vardır. Bunlardan 20 Safer 1295 (23 Şubat 1878) tarihli arz tezkeresi ve melfuflarından öğrenildiğine göre Grant, Kudüsü ziyaret ettikten sonra Şubatın on altısında Yafaya gelmiş ve oradan; seyahatine tahsis edilmiş olan bir Amerikan beylik gemisile hareket ederek ayın on yedisinde Beyruta çıkacak ve on sekizinde Şamda bulunacak, yirmi ikisinde Beyruta dönerek İzmir yolile İstanbula hareket edeceği beşinci Ordu Kumandanı ve Vali Kaymakamı İzzet Paşa tarafından 16 Şubat tarihli bir telgrafla merkeze bildirilmektedir.

23 Safer (26 Şubat) tarihli diğer bir arz tezkeresinde Sadaretten Padişaha, İstanbuldaki Amerikan Elçiliği İstasyoner gemisinin 27 Şubatta «müşarünileyhi getiren vapuru» karşılamak üzere Çanakkaleye gideceği ve bu vapurla, resmî istikbalci olarak, Hariciye Nezareti büyük memurlarından birinin gönderilmesi teklif edilmektedir. Bu vesikanın melfufu, Abdülhamid II tarafından Yıldız Sarayında hazırlatılmış olan merasim programıdır; «Bu kerre lâ'acel-üs-seyyahe Dersaadete gelecek olan Amerika Cuhrur Reisi sabıkı General Grant hakkında icrası mutasavver olan merasimi ihtiramiye» başlığını taşıyan bu proğramı aynen dercediyoruz:

«Müşarünileyhin Haliç Dersaadete hîni vüsulünde Tersanei âmireden ihzar olunacak müzeyyen bir büyük sandal ile teşrifatı umumiye nazırı muavini ve makamı celîl seraskeri yâveranından bir zat birlikte vapura girip müşarünileyhi istikbal ve mezkûr sandal ile Tophanei Âmire meydanına ve oradan dahi Establ-ı Âmireden mevcut bulundurulacak Sarayi Hümayun arabasile ikametgâhına isal eylemeleri;

Müşarünileyhe mihmandar olmak üzere İngiliz lisanına âşina Asakiri Şâhane Miralaylarından bir zatın tayin buyrulması; müşarünileyhin Dersaadette bulunduğu müddetçe rükûbu için saray arabalarından bir veya iki araba ile Tersânei Âmireden dahi bir küçük vapur tahsis edilmesi;

Şereftaallûk edecek iradei seniye üzerine sureti mahsusada Amerika Sefirile beraber Huzuru Padişahiye müsevvel olması;

Zâtına mahsus olarak Bâbı Vâlâyi Seraskerîde bir ziyafet keşide buyrulması ve bu ziyafete vükelâyi fehamdan bazılarile müşarünileyhin maiyyeti ve Amerika sefirile sefaret memurlarından bazılarının dâvet edilmesi;

(Devamı 218 inci sahifede)

ATATÜRK ve LÂTİFE HANIM

Yazan: NİYAZİ AHMET BANOĞLU

(Geçen sayıdan devam)

Lâtife Hanımın Atatürk'e karşı duyduğu bu hislerin tahlilini yapacak değiliz. Yalnız, Büyük Başkomutanın da, Lâtife Hanıma karşı lâkayıd kalamadığını, Ankaraya döndükten sonra da zaman zaman onu hatırlayarak sık sık ondan bahis açtığı görülmüştür.

Salih Bozok, şunları nakletmiştir:

İtiraf etmeli, Atatürk de, «Lâtife» ile meşgul olmaktan hâli değildi. İzmirden Ankaraya döndükten sonra, bu aralık yanına aldırdığı validesi Zübeyde ve hemşiresi Makbule Hanımlara, sık sık vesileler icad ederek ve münasebetler düşürerek Lâtifeden bahsederdi.

Atatürk ona daha teklifsizce «Lâtif» diye hitab etmeğe başlamıştı. Hemen her akşam sofrada onun adını anardı. Annesine, Lâtife Hanımı methettiğini kaç kereler duydum:

— Görsen anne.. derdi, sen de beğeneceksin! Çok anlayışlı kız..

Atatürk'ün kalbi bir bağlantının başlangıcındaki tezahürlere benzeyen bu ısrarlı alâkası, annesi Zübeyde Hanımın da nazarı dikkatini celbetmekte gecikmedi. Her ana gibi, o da oğlunun mürüvvetini görmek istiyordu. Bir akşam, Mustafa Kemale:

— Ben, dedi, şu Lâtifeyi mutlaka görmeliyim!..

Ve bu arzu, gitgide, arttı. Zübeyde Hanım o sıralarda hasta idi. Hekimler, Ankaranın yüksek iklimi kendisine yaramadığını ileri sürerek, onun daha münhat bir yerde yaşamasına lüzum göstermişlerdi.

Zübeyde Hanımın yerleşebileceği şehri intihabda güçlük çekilmedi. İzmirde, ona son günlerini istirahatle geçirtmek imkânı vardı. Atatürk beni, annesine münasib bir ev araştırılmak üzere İzmire göndermeğe karar vermişti.

Aldığım emir üzerine otomobille ve Konya yolu üzerinden İzmire geldim. Niyetim bir otele misafir olmaktı. Fakat istasyonda, Lâtife Hanımın emektar ağası Ahmedle karşılaşınca şaşırdım. Çünkü Ankaradan hareketimi kimseye haber vermemiştim. Ahmed Ağa Lâtife Hanım namına geldiğini ve beni evlerine götürmeğe memur olduğunu söylüyordu. Rahatsız etmekten çekindiğimi bahane ederek bu dâvete icabet etmek istemedim. Fakat Ahmed Ağa, o kadar ısrar etti ki, neticede kabule mecbur oldum. Lâtife Hanım, beni tepeden tırnağa siyahlar giyinmiş olduğu halde derin bir samimiyetle kapıdan karşıladı. Mustafa Kemal ve Ankaraya dair bana mütemadiyen sualler soruyordu. Ben de münasip şekilde cevaplar veriyordum. Nihayet, İzmire yaptığım bu ânî seyahatin sebebini izah etmeğe sıra gelmişti. Anneleri Zübeyde Hanımın rahatsızlığını anlatarak istirahat edebilecekleri bir ev aramak üzere geldiğimi haber verdim. Lâtife Hanım, birden ellerini çırparak; sevinçle:

— Ev hazırdır! Kendilerini Karsıyakadaki evimizde misafir etmek, bizim için müstesna bir zevk olacaktır! dedi.

Hemen ertesi günü, Karşıyakaya giderek, evi gördük. Burası, bir sanatoryomda aranan bütün hususiyetleri içinde toplamış, türlü a-

Atatürk ve Lâtife Hanım bir yurt seyahatinde

ğaçlar ve çiçeklerle süslü geniş bir bahçe ortasında mükemmel bir köşktü.

Fakat, ben Atatürke sormadan, Lâtife Hanıma kat'î bir cevap veremedim. Abdülhalik Renda o tarihte İzmir Valisi idi. Abdülhalik Beyle istişare ettikten sonra, keyfiyeti Atatürke arzettim. Muvafakatleri üzerine köşkte icab eden hazırlıklara başlandı.

Lâtife Hanım, Mustafa Kemalin annesini, evlerinden birine misafir edeceğinden dolayı, pek memnundu. Adeta bir çocuk gibi seviniyordu. Hergün onunla birlikte otomobille Göztepeden Karşıyakaya geçer evin hazırlıklarına nezaret eder, akşam, gene otomobille dönerdik. Lâtife Hanımın en büyük zevki, bana Atatürkden bahsetmekti. Onunla konuştuğumuz şeyler hakkında gün aşırı Atatürke malûmat vermeyi âdet edinmiştim. Yakından görüp hissettiklerimi çok samimî olarak arzediyordum. Atatürke gönderdiğim mektuplardan bir tanesini, Lâtife Hanım, her nasılsa okumuş. Hakkındaki düşüncelerimden fevkalâde mütehassis olmuş bulunacak ki, o günden itibaren bana karşı muhabbet ve hürmeti bir kat daha arttı.

Bir gün bana:

— Salih Bey... demişti, sizin benim hakkımda iyi hisler besliyen bir zat olduğunuzdan ötedenberi emindim. Fakat, son günlerde, ben sizi hakikî bir baba yerine koymağa başladım!

Atatürkden aldığım telgraf üzerine hemen Ankaraya avdetim lâzım geliyordu.

Ankaraya gitmeğe hazırlandığım sıralarda idi, bir gün Lâtife Hanım yanıma geldi:

— Ben artık, İzmirde kalamıyacağım. Paşa Hazretlerine lûtfen tarafımdan arzediniz. Müsaadeleri olursa Avruapda küçük bir seyahate çıkmak istiyorum! dedi.

Ankaraya dönüşümde, ilk işim Lâtife Hanımın ricasını Atatürke arzetmek oldu. O sırada Zübeyde Hanımın rahatsızlığı artmıştı. Doktorların tavsiyesi üzerine kendisini İzmire götürmek icab etti. Bir gece yarısı idi. Yatağıma girmiş, uyumak üzere bulunuyordum. Telefon çaldı. Atatürkün sesi:

— Salih! diye soruyordu. Şu anda ne işle meşgulsün?

— Yatıyordum! dedim.

Emir verdi:

— Derhal kalk... Giyin ve buraya gel!

Yataktan fırlayıp giyindim. Çankayadaki köşkünde, Atatürk beni müteessir bir tavırla karşılayarak annelerinin İzmire gitmek hususundaki kat'î arzusundan bahsettikten sonra:

— İzmire gidecek halde misin? diye sordu..

— Emrinizi ifaya hazırım! cevabını verdim. Ve müsaade ederlerse, bu seferki seyahatimde İzmire refikamı da birlikte götüreceğimi söyledim.

Muvafakat buyurdular. Ben de validelerini beraberime alarak, İzmire hareket ettim. Atatürk, annesini bizzat istasyona kadar teşyi etti. Bu; ana ile oğulun son ayrılıkları idi.

Bir daha, buluşamıyacaklarını ikisi de anlamış gibi görünüyorlardı. Atatürk, bir aralık kulağıma eğilerek:

— Salih, annemin hastalığı çok vahimleşti! Korkarım ki, yolda kendisine bir hal olmasın! Son arzusunu yerine getirmek için hareketine mâni olmak istemedim. Bu korktuğum şey vaki olduğu takdirde yapacağın şey şudur: Ankaraya yakınsanız Ankaraya dönersiniz. İzmire yakınsanız, oraya gidersiniz. Annemin cenazesi, benim her zaman ziyaret edebileceğim bir yere defnedilmelidir.» buyurdular.

Tren Karşıyakada durunca Lâtife Hanımı babasile istasyonda bize muntazır bulduk. Zübeyde Hanım, burada bir arabaya konularak, hazırlanan köşke götürüldü.

Lâtife Hanım, Zübeyde Hanıma bir hastabakıcı gibi hizmet ediyordu. Fakat alınan tedbirlerin, verilen ilâçların hiçbir tesiri görülmemişti. Zübeyde Hanım, dakikadan dakikaya ölüme yaklaşıyordu. Köşke yerleştikten, yirmi veya yirmi iki gün sonra, hayata gözlerini kapadı.

Ölüm haberini, Atatürk'e vakit geçirmeden telgrafla bildirdim.

İşte kendilerinden gelen cevap:

Makine başında

Başkumandanlık Seryaveri Salih Beye

Verdiğiniz elîm haber, beni çok müteessir etti. Merhumenin münasip bir tarzda merasimi tedfiniyesini ifa ettiriniz. Cenabı Hak, millete hayat ve selâmet versin.

Başkumandan

Gazi Mustafa Kemal

Dakika teahhürü

Mucibi mes'uliyettir.

Aradan bilmiyorum, ne kadar gün geçti. Mustafa Kemal, İzmire geliyordu. Hareketi her tarafta derhal şayi olmuştu. Bir çok yerlerden, karşılama proğramı hakkında tafsilât istiyenler oluyordu. Ben de Validen edindiğim malûmatı, kendilerine bildiriyordum. Bu programın birinci maddesine göre, Atatürk Karşıyakada trenden inerek doğruca annesinin kabrini ziyaret edecekti.

(Devamı gelecek sayıda)

Yusuf İzzeddin Efendi, ecnebi misafirler arasında... Yazıda bu tarihî resmin de hikâyesini bulacaksınız.

YUSUF İZZEDDİNE DAİR YENİ VESİKALAR

Yazan: Dr. NECMEDDİN ERİM

Veliaht Yusuf İzzeddin Efendinin, ilim, edebiyat, sanat, fen ve siyasette ne kadar ileri görüşlü ve zamanının kayıtları dışında fikir sahibi olduğunu bundan önceki yazımda bir nebze belirtmiştim. Avrupayı görmüş, anlamış, saltanat idaresinin de bütün aksaklıklarını itiraftan çekinmemişti.

Bugün, onun, kadınlık ve Türk kadınları hakkındaki fikirlerini belirteceğim. Yusuf İzzeddin Efendi, ileri hamleler için Avrupa medeniyetine taraftar olduğu halde kadın bahsinde çok müteassıptı. Türk kadınlarının İslâmî an'aneden ayrılmasına razı olamıyordu. Bunları, üçüncü hanımı Tazende Hanıma yazdığı mektuplarda mucip sebepleriyle belirtmektedir. İşte 316 tarihini taşıyan bu mektuplarından birkaçı:

«Avrupalılar medeniyet ve bugünkü terakkileriyle övünmektedirler, fakat bu terakkileri servet, maarif ve sanayi sahasında hakikaten akılları durduracak mahiyette olduğu halde ahlâk noktai nazarından o nisbette geri bir haldedirler. Avrupada fuhşiyat ayıp sayılmamaktadır ve fena ahlâk o derece yayılmıştır ki (erbab-ı fuhuş icra-yi fuhşiyat ile ilân-ı iftihar) ederler.»

Kadınların tahsilleri hakkında da şu fikirleri müdafaa ederdi:

«Kadınların erkekler derecesinde tahsil görmelerini bazı ifrat düşkünleri müdafaa etmekte iseler de bu iddia her veçhile yanlıştır. Zira, tahsilden maksat istifade olduğuna göre doktorluk ve ressamlık gibi nazik sanatlarda kadınların istihdamı münasip olsa bile bazı sanayi vardır ki kadınların onunla iştigalleri münasebetsiz düşer.»

«Kadınlar için en büyük fazilet iffet ve ismettir. Bir kadın akıl ve zekâsiyle, ilim ve fazliyle metholunmaz. Ancak haysiyeti ve namusu ile metholunur. Bir kadın ne kadar zeki ve akıllı olursa olsun akıl ve zekâsından, ilim ve marifetinden fayda yerine zarar

Tarihçi Naima ile Feyzullah Efendi Arasındaki Meşhur Münakaşa

Yazan: **RASİM ÖZGEN**

Feyzullah Efendi, Sultan Mustafa II nin şehzadeliği zamanında hocası idi. Sultan Mustafa, tahta geçtiği zaman, derhal hocasını hatırladı.ve sürgün bulunduğu Erzurumdan getirtti:

— Hocamdır, üzerimde ta'lim hakkı vardır. Zaten âlimler arasında emsali azdır. Din ve devlet işlerine nezaret edecek, dünya ve âhiretimi koruyacak böyle birine ihtiyacım vardır..

Diyerek Şeyhülislâm yaptı ve ona fazla inandığı için de bir dediğini iki etmedi.

Nâima diyor ki:

«Amma onun meşrebi, eski ulema mesleğine uygun değildi. Tabiatında bâlâpervazlık vardı. Dünya nimetlerine düşkündü. Evlât ve etbaı da pek çoktu. Padişahın bir dediğini iki etmemesini suiistimal etti, evlât ve mensuplarını en yüksek yerlere kayırdı, başkalarının haklarına ve ehliyetlerine ehemmiyet vermiyordu. Öyle zannediyordu ki, evlâtlarının, bir sürü mensuplarının haşmet ve kuvvetleri sayesinde, ölünceye kadar makamını, rakipsiz olarak muhafaza edebilecekti.»

Feyzullah Efendi, dokuz sene, haşmet ve debdebesini yürütebildi amma, bir gün, yalnız kellesini kıyamcılara kaptırmakla kalmadı, velinimetinin tahttan indirilmesine, evlât ve mensuplarının da perişan olmalarına sebep oldu.

Nâima, o keskin zekâsı ve doğru görüşü ile böyle bir neticenin hazırlanmakta olduğunu sezmiş olacak ki, bir gün, bir karşılaşma fırsatında, ona, gidişinin fenalığını şöyle anlatmış.. Büyük tarihçi diyor ki:

«Feyzullah Efendinin sağlığında, sevdiği âlimlerden biri ile birlikte, bir meclisde buluştuk. İşi gücü kendisini medhetmek oldu. Padişahın kendisine gösterdiği saygıyı, her dediğini yaptığını, Sadrazam Hüseyin paşayı her ziyarete gidişinde, bir mahalle kadar sokağın süpürülüp sulandığını ve Sadrazamın kendisini, merdivenin alt basamağında karşıladığını ve geçirdiğini, mevlûd merasiminde mihrabda oturttuğunu, *gelir. Zira ilmî kuvvetini ve zekâsını bir takım hile ve desise yolunda kullanarak zarardan başka bir netice vermez.*

Namusu olmıyan bir kadın ne kadar güzel olursa olsun zehir saçan parlak bir çiçeğe benzer.»

Yusuf İzzeddin Efendi, kadınların mutlaka dindar olmaları lâzım geldiğini, biraz bir şey öğrendim sanan kadınların yalan yanlış malûmatla daima ukalâca hareket edeceklerini müdafaa eder.

Kadın bahsinde bu derece müteassıp düşünen Yusuf İzzeddin Efendinin dört karısı vardı ve en çok sevdiği Tazende Hanıma, yukarıya dercettiğimiz mektupları yazar, ayrıca da kaydettiğimiz gibi sonra verdiği malûmatla imtihan eder, bu suretle kendi hanımlarının her suretle malûmatlarını arttırırdı.

Kendisi protokol icabı, Türkiyeyi ziyaret eden ecnebi kadınlariyle görüşmekte ve onları gezdirmekte tam bir Avrupalı gibi hareket ederdi. Bulgar Kraliçesini araba ile gezdirmiş ve resimleri o zamanın mecmualarında neşredilmişti.

Bu sahifede gördüğünüz resmin zarif bir hâtırası vardır. Resimdeki kadınların kimler olduğunu maalesef tesbit edemedik. Yalnız, bugün hayatta bulunan üçüncü ve çok sevdiği hanımı Tazende Hanım, bir gün bu resmi görür ve çok üzülür. Efendisinin böyle ecnebi hanımlarla beraber resim çektirmiş olmasını hazmedemez, yarı kıskançlıklar içindeki hislerini de efendisine söylemekten kendisini men'edemez.

Yusuf İzzeddin Efendi, Tazende Hanıma hak vermiş görünür ve:

— Çok doğru, der; bu resimleri tamamiyle imha ettireceğim.

Veliaht, resmin camını kırdırır, çekilmiş bütün resimleri yırttırır ve Tazende Hanıma:

— O resimden bir tek kalmadı... der.

Fakat Tazende Hanım, kendi eline geçen yukarıdaki tek resmi yırtmaz, saklar, bundan efendisine de hiç bahsetmez. Onun feci intiharından sonra da, vaktiyle içine şüpheler getiren kadınlı resmi, mukaddes bir hâtıra olarak şimdiye kadar saklar.

kendisinin istemediği şeylerin yapılmasına imkân bulunmadığını anlattı.

«Hakîr, sabredemeyip dedim ki: Öyle zannediyorum ki, Efendi Hazretleri kendilerini dünyanın en akıllısı sayıyorlar ve fazla şöhret belâsından korkmadan, halkın gözünün ve gönlünün kavrayamıyacağı debdebe ve saltanata sapıyorlar!

Efendi, bu sözlerim üzerine gazaplandı ve hindi gibi kızararak:

— Büyük âlimlere hürmet vacib değil midir? Eslâfda ulemaya türlü türlü ta'zimlerde bulunulmuştur. Zamanın Halifesi Ebû Yusuf'a az mı saygı gösterdi? Sultan Murad gibi gazi bir Padişah Yahya Efendinin ellerini öpmediler mi? Tarihçiyim diyorsun amma bunların mânasını bilmiyorsun!

Diye mugalâtaya başlayınca, hiç çekinmeden, cevabı bastırdım:

— Ebû Yusuf'a, adalet ve iffetle mevsuf kibâr-ı-Müçtehidine karşı Halifelerin gösterdikleri saygı meşhurdur. Ülemâ-yi-âmiline ta'zime de söz yoktur amma, yeterinden ziyade dünya malına göz diken ve serveti hırs ile şöhret bulan âlimin ilmine «faidesiz ilim» buyrulduğunu kitablarda görmediniz mi? Eskiden beri her devlette halk arasındaki fitne ve kavgalar, ekseriya, mevki, devlet, mal ve nimet yüzünden doğan kıskançlık ve düşmanlıktan ileri gelmedi mi?»

Nâima, Peygamberimizi, Halife Ömeri ve bunların aksine Halife Osman'ı misal getirdikten sonra şöyle devam ediyor.

«Mal ve makam herkesin sevdiği şey olduğu için debdebe ve tantananın göze battığı meydandadır. Halk, baştakilerin mal ve makam hırsına bakarlar. Onlarda bu hali gördüler mi ne kadar fazilet sahibi olsalar ve hattâ keramet gösterseler artık onlara zerre kadar inanmazlar, sözlerini de tutmazlar. Öyle akılsız eşekler de vardır ki, dünyaya rağbetini hissettirmedi mi, halk onu göklere çıkarır. Halk, helâl malın diyanete ve vazifeye halel getirmiyeceğini düşünmez bile.

«Hal böyle olunca: Efendi Hazretleri, siz de, gösteriş ve debdebeden ve fazla şöhret delisi olmaktan sakınsanız, herhalde, hakkınızda hayırlı olur.»

Nâima, biraz daha, hareket hattının doğru olmadığını söyledikten sonra:

«— Sustuk, diyor. Muhatabımız, çok düşündükten sonra; bana hak verdi ve: «Sözünüz yerindedir amma, nice edelim. Deveye bindikten sonra çalı ardında gizlenilemez; dedi.»

Nâima, kendisinden evvel, sırdaşlarından birinin Şeyhülislâmı iykaz ettiğini, Feyzullah Efendinin ona şu cevabı verdiğini anlatıyor:

«Bizim halimiz, Bahrimuhitte fırtınaya tutulmuş gemiye benzer. Selâmet sahiline çıkabilmek için rüzgârın önüne düşmeğe mecburuz. Eğer makamdan uzaklaşırsak kıskançlara galebe imkânını veririz. En iyisi, ölünceye kadar dayanmaktır.»

«Bu cevaba muhatab olan zat da der ki: «Hoş sultanım, gemi teşbihiniz güzel amma, fırtınaya uğrayan gemiler yelkeni rüzgâra göre kullanırlar. İktiza ederse küçük yelken kullanırlar, lüzumunda yelken de kullanmaz. Hattâ selâmete çıkmak için eşyayı da feda eder, denize atar.»

O zat diyor ki, Şeyhülislâm, bu sözlerim üzerine surat astı.»

Biri Eyüp, diğeri Edirnekapıda bulunan bu iki meza rtaşı, doğururken yavrularını kaybeden iki ananın yavrulariyle gömüldükleri mezarlarını göstermektedir. Mezarların karakteristik tarafı, yavrularının minyatür mezar taşlarıdır. Mezar taşlarında, anaların doğururken nasıl feci surette öldükleri acıklı bir lisanla anlatılmaktadır. Ana ile evlâdın bu resimleri, aynı zamanda Türk anasındaki evlât muhabbetinin çok karakteristik bir örneğini vermektedir.

527 Yıl Önce Türkiyede Kopan CUMHURİYET İHTİLÂLİ

Yazan: **MİTHAT SERTOĞLU**

Bugüne kadar «Edirne Vakası» diye anılan ve İkinci Mustafanın hal'i ile Üçüncü Ahmedin Osmanlı tahtına oturmasına sebep olan meşhur hâdise, tarihle az çok alâkalı herkesin, -sebep ve neticeleriyle birlikte- malûmudur. Padişah hocası ve Şeyhülislâm olan Feyzullah Efendi, dokuz sene müddetle bu makamı zaptetmiş, İkinci Mustafanın üzerindeki büyük tesirinden istifade ederek devlet makamlarındaki bütün memuriyetlere kendi adamlarını veya menfaat gördüklerini yerleştirmişti. Nihayet öyle bir zaman geldi ki, hiçbir iş onun rızası olmadan görülmez oldu. Sadrıâzamlar bile onunla hoş geçinmeğe gayret ediyor, kapısı eli hediye dolu müracaat sahiplerinin yüzüne bin türlü nazla açılıyor, debdebe ve tantanası gözler kamaştırıyor, bütün imparatorlukta yalnız onun hükmü yürüyordu.

İkinci Mustafa Edirneyi çok sever ve ekseriya orada otururdu. Tabiî Feyzullah Efendi de beraber... İşler bu şekilde 1115 senesi Rebiülevvel ayına (M. 1703) kadar iyi gitti. Lâkin Feyzullah Efendinin bu ikbalinden menfaatleri fena halde rencide olmuş kimselerle devletin istikbalinden ümidini kesmiş bir zümre el altından büyük bir fitne hazırlıyordu. Nitekim Rebiülevvel ayının ilk günlerinde İstanbulda bulunan Cebeciler, birikmiş ulûfelerinin verilmesi için baş kaldırdılar. Bu, barut fıçısına düşen bir kıvılcım tesiri yaptı. Müthiş bir ihtilâl patlak verdi. Asiler, Edirneye yürüyüp Padişahı hal' ve Feyzullah Efendiyi katletmeden sükûnet bulamadılar.

⁂

Meselenin bu kısmı basit ve herkesin malûmudur. Bizim asıl temas etmek istediğimiz ise, şimdiye kadar herkesin gözünden kaçmış olan, başka bir noktadır. Bu isyanın elebaşısı, kul kethudalığından azlolunmuş olan Çalık Ahmet Ağa idi. İsyan ordusu Edirneye vardığı zaman, kendisine vezaret verilmiş, lâkin ortalık yatışınca Üçüncü Ahmat onu, apartopar Kıbrıs Muhafızlığına göndererek orada öldürtmüştür. İşte, Edirne Vakasını ayrı bir risale halinde yazan Naimâ, bu Çalık Ahmet Ağadan bahsederken şöyle demektedir:

«Edirne sahrasında vezâret rütbesini tahsil etmekle taayyün sevdasına düşüp... umur-i devlete istilâya başlayup... akl-i nâkısı muktezasınca... dört yüz seneden beru neslen ba'de neslin istiklâl-i mülûk ile mazbut ve muntazam olan Devlet-i Osmaniyeyi... cumhur cemaati ve tecemmü' devleti kıyafetine koyup zu'm-i fâsidi üzere ortalığı böyle bâtıl tertibe komak sâinde idi.»

Sayın okuyucular her halde tecemmü' devleti ve cumhur cemaati sözüne dikkat etmişlerdir. Şu halde Ahmet Ağa ne yapmak istemişti? İstiklâl-i mülûke, yani mutlakıyet rejimine son verip, topluluğun idare ettiği bir devlet kurmak, imparatorluk idaresini cumhur cemaati şekline, yani bugünkü ismiyle cumhuriyet haline koymak.

Tabiî Naimâ Efendi arkasından bu meseleye şiddetle itiraz ederek, iki yüz elli yedi sene evvel Türkiyede bir demokrasi ihtilâli yaratan bu zatı tel'in etmektedir.

Çalık Ahmet Kıbrısta öldürüldü, sonra unutulup gitti. Neler düşündüğünü, neler yapmak kudretinde olduğunu bilmiyoruz. Naimânin onun hakkında sarfettiği ağır ithamlara, şüphesiz ki inanmamak lâzımdır. Çünkü bu zat, devletin resmî vakanüvisi idi. Lâkin bugün hâdiseleri tarafsız bir şekilde tetkik ederken, 257 sene evvel bu memlekette keyfi idareyi devirip cumhuriyet rejimini kurmak istiyen Çalık Ahmet Ağayı hürmet ve hayranlıkla anmamak mümkün değildir.

Mithat SERTOĞLU

Çocuklarının dinî terbiyesiyle ilgili bütün ana ve babaların, vicdanlarını aydınlatmak istiyen bütün Türk gençlerinin kitabı

ALLAHIN KULU ve RESULÜ

Muhammed

Ali Kemali'nin son eseri.

Çok açık ve çekici bir üslûpla yazılmış, en güzel ve parlak kâğıt üzerine basılmıştır.

Benzeri yoktur. 5 liradır.

SON HALİFE ABDÜLMECİT
ve
Hânedânı Ali - Osman Istanbuldan Nasıl Çıkarıldı?

Yazan: RAZİ YALKIN

— Arkadaşlar! dedi. Vali Beyefendi; son hâdiseler hakkında, Ankara ile uzun bir telefon görüşmesi yaptı ve bir çok da emirler aldı. Bugünlerde; pek mühim vaziyetler ve vazifeler karşısında kalacağımızı, bu yüzden çok, amma pek çok uğraşıp yorulacağımızı tahmin ediyorum.

Şimdi görüşeceğimiz mevzular çok mahremdir. Biraz sonra vazife ve direktif vereceğiniz arkadaşlarınıza karşı bile son derecede ağız sıkılığı gösterecek ve temkinli davranacaksınız.. Şimdi size vereceğim vazifeyi iki arkadaş, elele ve başbaşa verip idare edeceksiniz...

Yapılacak iş şu: Şimdi isimlerini not ettireceğim kimseler hakkında, zaten yapılmakta olan tarassud ve takip, bugünden itibaren mümkün olduğu kadar şiddetlendirilecek ve bunların memleket haricine çıkmalarına, yahud da herhangi bir ecnebi devlet sefarethanesine sığınmalarına kat'iyyen meydan verilmiyecektir. Bunun ne kadar müddet devam edeceğini tahmin imkânı yoktur. Belki de; bu gece veyahud herhangi gecenin birinde, ansızın alınacak bir emir ile faaliyete geçeceğiz ve nihayet; bir saat içinde, takip edilenleri tevkif ve emrin diğer aksam ve teferrüatını da yerine getireceğiz.

Binaenaleyh; bu işlere tayin edeceğiniz arkadaşlarınızın takip edecekleri şahsiyetleri hiç gözden kaçırmamaları, daima elleri altında bulundurmaları ve bilhassa; vazife esnasında çok dikkatli ve kurnaz davranmaları, sık sık kıyafet değiştirip makyajla çehrelerini tanınmıyacak bir şekle koymaları, takiplerinde bulundukları şahsiyetleri şüphelendirip herhangi bir tedbire başvurmalarına sebeb olabilecek hareketlerden kaçınmaları lâzımdır. Ufak bir dikkatsizliğin; sizleri de, bizleri de, memur arkadaşları da şiddetle mes'ul edeceğini de hatırdan hiç çıkarmamalıdır.

Bunun için vazifelendireceğiniz arkadaşları iyi seçmenizi, kendilerine direktif verirken biraz evvel söylediğim hususlara ve hele mahremiyyete son derecede itina göstermenizi beklerim sizden.

Şimdi tevkif edilmeleri muhtemel olan şahsiyetleri söyliyeceğim... Yazınız not defterlerinize.. Avukat Lûtfi Fikri Bey, gazetecilerden Ahmed Cevdet, Hüseyin Cahid, Velid Ebüzziya Beyler ve bunların sahipleri bulundukları gazetelerin mes'ul müdürleri.. Dayı Mes'ud, Yenibahçeli Şükrü, Abdülkadir Beyler... Lâz Ali Osman Ağa ve Kasap lâkabı ile anılan hani şu çeteci İbrahim.. Şimdilik bu kadar alınan isimler... Belki bu gece, belki de yarın bu listeye yeni yeni isimlerin ilâve edilmesi de pek muhtemeldir.

Bu vaziyete göre; bu on iki zat için tayin edilecek dörder arkadaştan başka, her

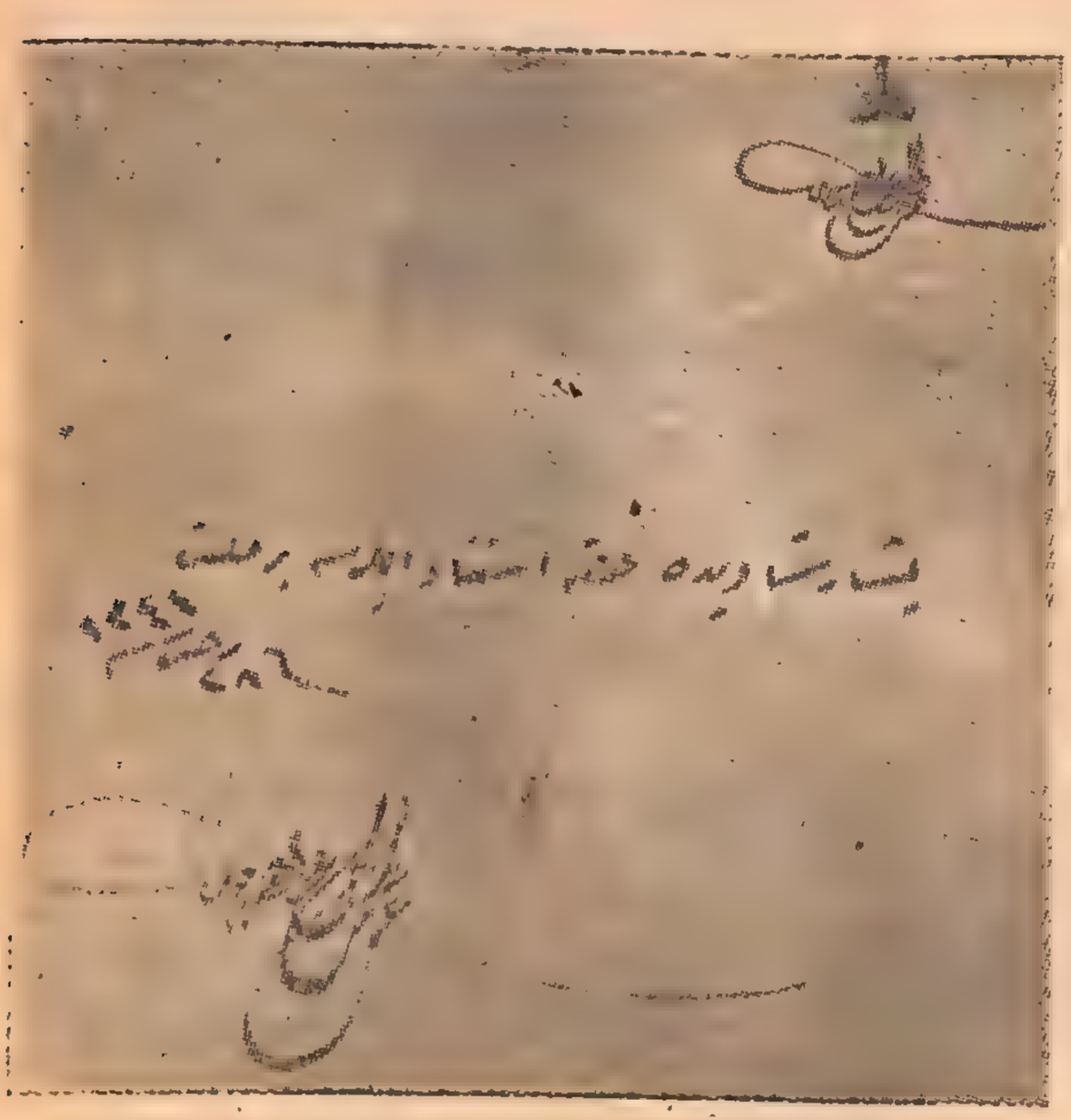

Halife Abdülmecidin tuğrası ve Yaşar Şadinin meşhur defterine yazdığı hâtıra

türlü menfi ihtimallere karşı elli altmış memur da, ihtiyat bir kuvvet olarak daima elde bulundurulmak lâzım. Binaenaleyh; şu dakikadan itibaren, muavinim Kâmil Beyle bana, sizlere ve kısımlarımızda bulunan bütün arkadaşlara ev izni kat'î olarak kesilmiştir. Hepimiz vazife başında ve ansızın verilecek emri ifaya hazır vaziyette bulunacağız..

Unutmadan şunu da ilâve edeyim ki; Dayı Mes'ud; Yenibahçeli Şükrü ve Abdülkadir Beylerle çeteci İbrahimin tevkiflerine memur edeceğiniz arkadaşların; maruf tâbiri ile gözlerini budaktan sakınmıyacak derecede cesur ve atıcı olmalarına da ehemmiyet veriniz bilhassa. Çünkü; dördünün de, tevkifleri esnasında hâdise çıkarmaları, silâha sarılmaları muhakkak görülüyor ve ciddî tedbirler alınması ısrarla tavsiye ediliyor. Bu iş için ayıracağınız arkadaşların tayinini sizlere bırakıyorum. Bunların tevkifleri esnasında sizlerin de bulunacağınıza göre güvendikleriniz kimler ve hangi şube ve kısımlarda ise derhal getirtmek salâhiyetini de veriyorum size..

Müdür Sadeddin Bey; Ahmed Bey ile beni bir kaç saniye süzdükten sonra; bakışlarını yüzüme dikti. Ve:

— Sizi.. dedi.. Yenibahçeli ile Abdülkadir Beyi tevkife memur ediyorum.

Sonra da; Ahmet Beye dönerek:

— Ahmet Bey, seni de Dayı Mes'udla çeteci İbrahimi.....

Dedi. Bakışlarını; Çamlıca tepeleri ile, Boğazın havuzlaşmış gibi görünen Üsküdarla Beşiktaş arasındaki sahasında gezdire gezdire ilâve etti:

— Bu zatların dördü de; biliyorsunuz ki; alıngan ve atılgan, birbirinden yaman ve afacan şahsiyetlerdir. Pek kolay kolay, tebliğ edeceğiniz emirlere boyun bükecek ve önünüze düşecek takımdan değillerdir. Herhalde çetin bir mukavemet ile karşılaşacak, belki de çarpışmak mecburiyetinde kalacaksınız.. Çok dikketli ve basiretli davranmanızı şimdiden tavsiyeyi lüzumlu görüyorum. İkincisi de tevkif edilecek şahsiyetlere, meselâ, Lûtfi Fikri, Hüseyin Cahid, Velid Ebüzziya ve Ahmed Cevdet Beylerle, gazetelerinin mes'ul müdürleri olan beylere karşı son derecede nazik davranılması, herhangi bir şekilde rencide edilmelerinden sakınılması son derece şâyânı arzudur. Bu hususta, arkadaşlarınıza tenbih ve îcabını temin edersiniz...

Bugünlük ricalarım bunlardan ibaret

Halife Abdülmecit ile hudut haricine çıkarılan sultanlardan biri

arkadaşlar. Cenâbı Haktan hepimiz için hayırlı âkibet ve muvaffakiyetler temenni ederim. Hadi bakalım hemen işe başlayınız. Bir saat sonra tertibatınız hakkında geniş malûmat ile seçeceğiniz memurların isimlerini ve kendilerine verilen vazifeleri de bir liste halinde bana bildirmenizi beklerim.

Müdürümüz Sadeddin Beyden ayrıldıktan sonra, odamda Ahmed Bey ile karşılıklı oturmuş; ilk iş olarak; izin gecelerinin yazılı olduğu listeyi karalamak, ikinci bir

emre kadar bütün arkadaşların dairede ve daima emre muntazır bir halde bulunmaları hakkında birkaç satır yazı yazmış ve vazife listesini hazırlamağa başlamıştık. Öteden beri birlikte çalıştığımız arkadaşların cesaretlerine, iktidarlarına emniyet ve itimadımız bulunduğu için bu listeyi hazırlamak da hiç güçlük çekmiş değildik.

Her saatini bunaltıcı bir sıkıntı içinde kıvranarak geçirdiğimiz bu intizar devresi. tam on gün sürmüş, en büyüğümüzden en küçüğümüze kadar hepimizi de çok üzmüştü. On birinci günü ikindi vakti idi. Odamda oturuyor, on günden beri devam eden işsizliğin, hareketsizliğin verdiği gevşeklik ile sık sık geriniyor, esnayip duruyordum.

Hemen hemen; şekerleme kabilinden bir uykuya dalmak üzere bulunuyordum ki; odamın kapısı hızlı hızlı vuruldu. Vali Beyin odacılarından Ahmed Ağa; cevabımı beklemeden içeri girdi. Tez adımlarla yanıma geldi. Fısıltılı bir ses ile:

— Hemen şimdi!.. dedi. Vali Beyefendi sizi ve baş memurlardan Ahmed Beyi istiyor. Müdür Sadettin Bey ile muavini Kâmil Bey de oradalar. Galiba çok mühim bir şey var. Başbaşa yarım saattir fısıldaşıp duruyorlar!..

Bu haberden; günlerdenberi beklenildiğini bildiğimiz tevkifat emrinin geldiğini ve artık, pilânları tertiplenen faaliyete hemen geçileceği zihabına kapılmıştık, hemen Ahmed Bey ile birlikte Vilâyet dairesine yollandık. Vali Haydar Beyin odasına girdiğimiz zaman gördüğümüz vaziyet karşısında ikimiz de şaşırmış, birbirimize bakakalmıştık.

Vali Haydar Bey; yazı masasının kenarına dirseklerini dayamış, başını avuçları içine almış, düşünüyordu. Müdür Sadettin Bey; alnını kırıştırmış, elindeki kâğıdı okuyor gibi görünüyor, halinden belli ki o da derin derin düşünüyordu. Müdür muavini Kâmil Bey de; gözlerini yere dikmiş, kaşlarını yoluyor ve başını sallayıp duruyordu. Her üçü de odaya girdiğimizin farkında olmamış gibi görünüyor, hal ve vaziyetleri bize bu hissi veriyordu.

Meraklı ve soruşturucu bakışlarımı, âmirlerimin yüzlerinde şöyle birer gezdirdikten sonra, vücudümüzü hissettirecek yüksekce bir sesle:

— Bizleri emir buyurmuşsunuz efendim. geldik..

Dedim ve kendilerine doğru ilerledim. İlk olarak Müdür Sadettin Bey ile gözgöze geldik. Asık bir yüzle, oturduğu kanapenin yanındaki boşluğu göstererek:

— Birer sandalye alın da sokulun şöyle bakayım ikiniz de...

Dedi ve süzgün bakışlarını yüzlerimizde gezdirdikten sonra ilâve etti:

— Son derecede mühim ve tarihî bir vazife karşısındayız. Sizi bunun için çağırttık!..

Ahmed Bey ile birlikte Müdürle muavininin arasında ve Vali Haydar Beyin tam karşısında birer yer aldık. Fakat; âmirlerimiz ne bir şey söylüyor ve ne de yüzümüze bakıyorlardı. Tabiî, biz de onlar gibi sessiz ve hareketsiz, olduğumuz yerde kaldık. Kendi kendime; tarihî vazifenin ne olabileceğini düşünüyor, zihnimden türlü türlü ihtimaller geçiriyordum. Evvelce alınmış olan tevkifat emri üzerinde biraz durur gibi oluyor, fakat; bunun üç âmirimizi bu derece derin düşüncelere düşüreceğini bir türlü kabul edemiyordum. Zihnimi yoruyor, hatıralarımı zorluyor ve buna bir sebep bulmağa uğraşıyordum.

Bu düşünceli sahne, on dakikadan fazla sürmüştü. Nihayet; Vali Haydar Beyin ansızın yükselen gür ve tatlı sesi, önümüze eğik duran başlarımızı kaldırmış, hepimizi de; sevimli yüzüne baktırmıştı. Her vakitkinden daha ciddî bir eda ve yüksekçe bir sada ile söze başlamıştı:

— Arkadaşlar!.. Halife hal' ve hilâfet makamı lâğvolunmuştur. Başda Abdülmecid Efendi olduğu halde Saltanat Hânedanının kadın ve erkek, büyük ve küçük bütün âzaları ile, damad paşa ve beyler ve beyzadelerin, Türkiye Cumhuriyetinin hükümran olduğu yerlerde ikamet hakları nez'edilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh, şu andan itibaren, bu kararın tatbikine memur bulunuyoruz. İşe bu akşamdan başlıyacağız ve evvelâ Mecid Efendiyi bu gece millî hududumuz haricine çıkaracağız...

Verilen bu tarihî vazifeyi artık biz de anlamış, bu vazifenin Ahmed Bey ile bana ait olan kısımlarını öğrenmek için, meraklı bakışlarımızı, âmirlerimizin düşünceden kırışan yüzlerinde gezdirmeğe başlamıştık. Sabırsızlıkla, verilecek vazifeyi bekliyor, üzüntüden, ve meraktan oturduğumuz yerde bayağı titriyor ve buram buram terliyorduk.

Vali Haydar Bey; yazıhanesinin üzerinde yanyana serili duran kâğıdlara sıra ile birer birer göz gezdirdikten sonra, yüzümüze bakarak:

— Tevdi olunan bu çok mühim ve o nisbette de müşkül olan bu işi; hükûmetimizin emir ve arzusuna mutabık ve haiz olduğu ehemmiyetle mütenasip olarak; görebilmekliğimiz için aramızda vazife taksimatı yaptık.

(Devamı var)

AMERİKA CUMHUR REİSİ GENERAL GRANT

(Baş tarafı 208 inci sahifede)

Vükelâyi feham vesair zevatı kiramdan her kime vizite eder ise o zatın dahi mukabeleten iadei vizite eylemesi.»

Amerikan kaynaklarından öğrendiğimize göre, eski Amerikan Cumhur Reisi Grant ve elçi Abdülhamid tarafından sarayda yemeğe de alıkonulmuşlardır. Grantın İstanbulu ziyareti hakkında tamamlayıcı malûmat ve teferrüatı bu yazımızda vermek; makalemizi daha bir kaç misli uzatmak demek olacağından, okuyucularımızdan meraklı olanlar ve eski yazıyı bilenlere bunları o devrin İstanbul gazeteleri koleksiyonlarında bulabileceklerini hatırlatmak isteriz.

Fuad EZGÜ

---

(1) Bir sürpriz hediyesi teşkil edebilmesi için, Vaşington'daki Türkiye Elçisi Blak Beye talimat verilerek Beyaz Sarayın kabul salonunun ölçüsünü gizlice öğrenmesi bildirilmiş; elçi de bir vesile icad ederek Cumhur Reisinden bir mülâkat rica etmiş ve meşhur kabul salonunda beklerken boyunu ve enini adımlarile ölçmüş ve bunu Bâbıâliye bir mektupla haber vermiştir. Bu mektup Arşiv Umum Müdürlüğünde bulunmaktadır.

HAZRETİ OSMANIN KILICI

(Baş tarafı 193 üncü sahifede)

Muhammed» ve «La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Z-ül-Fikar» yazılmıştır.

Kılıcın kabzası tek, balçıkları da bir çift arslan altından, arslan başlariyle sona ermektedir. Arslanların gözleri yakut, kulakları firuzedir. Kabzanın üstünde üç yakut, ortasında bir temiz büyük zümrüd vardır. Kılıcın kabzaya doğru olan kısmı oya gibi altından kakma çiçeklerle süslenmiş ve üstüne tam 72 yakut yerleştirilmiştir. Olukların iki tarafındaki boşluğa da çok yüksek bir sülüs ile Feth sûresinin bir kısmı ve «Kemnin fietin...» âyeti yazılmıştır. Kılıcın en enteresan ve dikkate şâyan tarafı üstünde Oğuz Hânın Kayı koluna ait olan ONGUN) işaretinin bulunmasıdır. İşte bu işaret kılıcın bir Türk eseri olduğunu isbata kâfidir.

Kılıcın üç yerinde altın kuşaklarla bağlı olan kını da yüksek bir san'at eseridir. Üstünde çok kıymetli iki iri zümrüd ve dört yakut vardır. Hulâsa olarak denebilir ki kılıç zarfı mazrufuna uymuş fevkalâde bir san'at bediasıdır.

Tarih Dünyası'nın İkinci Özel Sayısı:

Osmanlı Tarihinde Yasaklar

Yazan: REŞAD EKREM KOÇU

Eserin kapak resmi

Osmanlı Tarihinde Yasaklar, zevk duyarak, merak ederek okunacak, tarihin en ibretli sahifelerinden biridir. Bütün Osmanlı tarihi taranarak hazırlanan bu esrede çok enteresan tarihî tablolar da bulacaksınız. Her bahis, ayrıca zarif fıkralarla süslenmiştir. Şimdiye kadar üzerinde kalem oynatılmamış mevzulardan seçilen özel sayılarımızın «Tarih Dünyası» ciltleriyle bir kapak içinde toplanmasına karar verilmiştir. Okuyucularımızın eserlerini çok kıymetli ve zarif bir cilt içinde toplamaları için büyük bir fedakârlıkla hazırladığımız ciltler de umumî bir takdirle karşılanacaktır. Cilt kapaklarımız bez ve meşin olmak üzere iki cins yapılacak ve altın yaldızlı olacak, okuyucularımıza maliyet fiyatı üzerinden verilecektir. «Osmanlı Tarihinde Yasaklar» Tarih Dünyası adedinde basıldığı için, mecmualarını ciltletmek istiyen okuyucularımızın bu özel sayıları vaktinde edinmelerini tavsiye ederiz. Fiatı 50 kuruştur.

Tarih Sualllerine CEVAPLAR

Hazret iEbâ Eyyub-i Ensarînin İstanbulu kuşatması ve vefatı — Semavî kitaplar hakkında malûmat

Beyazıd posta kutusu No. 22 İstanbul Hakkı Önbay:

Ebâ Eyyub-i Ensarî; Hazreti Muhammedin eshabındandır. Peygamberin bir çok gazvelerine iştirak etmiş, bazılarında da alemdarlık yapmıştır. Peygamber Medîneye hicret ettiği zaman Mescid-i Nebevî yapılıncaya kadar Ebâ Eyyub'un evinde misafir olmuşlardı. Bu zat su katılmamış bir Arabdır. Hazreti Peygamberden sonra birinci Emevî Halifesi Muaviye zamanında Arablar Muaviyenin oğlu Yezid'in kumandasındaki bir ordu ile İstanbulu muhasara ettiklerinde Ebâ Eyyub bunların arasında idi. Üsd-ül- Gabe Fi Tarif-is-sehabe adlı Arabça güvenilir bir tarihin yazdığına göre (Cild 2, sahife 88) bu muhasaranın 50, 51 veyahud 52 Hicret yılında vaki olduğu anlaşılmaktadır. Peygamberin bu arkadaşı tecrübeli bir askerdi. Arablar Bizanslılarla bir mütareke yapmışlardı. Ebâ Eyyub da diğer Müslüman askerlerile beraber şehre —gezmek için— girmişti. Bizanslı bazı askerler Müslümanlar içeriye girince mütarekeyi bozmuşlar, bunların üzerlerine saldırmışlardı. Ebâ Eyyub ve arkadaşları bu mütecavizlerle çarpışa çarpışa geriliyorlardı. Kendisi Eğrikapı civarında, bir rivayete göre taşla başka bir rivayete göre okla yaralandı, zâten ishalden de muztaripti. Vefat etti ve şimdi bilinen yere gömüldü. Üstüne de sonra bir türbe yapıldı.

560 H. yıllarında dünyadaki ziyaretgâhları dolaşan seyyah Herat'lı Ebû Bekir oğlu Alinin bir nüshası İbrahim Hakkı Konyalının kütübhanesinde bulunan «Kitab-ülişârât fi Ma'rifet-iz-ziyârât» adlı Arabça çok nâdir ve çok kıymetli bir eserinden öğrendiğimize göre bu seyyah İstanbula geldiği zaman Ebâ Eyyubun türbesi vardı ve Müslümanlar tarafından ziyaret ediliyordu. Hıristiyanlar da burasını ziyaret ettiklerini ve kuraklık ve kıtlık zamanlarında ruhâniyetinden istifade ettiklerini, kabrinin yanındaki kuyunun suyundan şifa ummak maksadile Avrupaya kadar gönderdiklerini tarihler yazarlar. Müslümanlar kuvvetli olduğu müddetçe Bizanslılar Ebî Eyyub'un türbesine dokunamadılar. İslâm devletleri zâ'fa düştüğü zaman ve bilhassa Osmanlılar Rumelinde yerleşip Bizans payitahtına karşı bir tehlike olmağa başladıkları zaman Bizanslılar bu türbeyi yıkmışlardı. Fatihin ordusile beraber İstanbula gelen Akşemseddin Bizanslıların yıktıkları türbeyi tesbit etmiş, Fatih de üstüne bir türbe ve yanına, cami, medrese, ve imaret yaptırmıştı. Türkler büyük ölülere ve velîlik mertebesine erişenlere «Sultan» da derler. Hacı Bektaş Sultan gibi...

Ebâ Eyyub'a da bu mânaya göre halk (Sultan) diyorlar.

Bu hususta ve İstanbuldaki eshab mezarları hakkında «TARİH DÜNYASI» nın gelecek sayılarında hususî makaleler bulacaksınız. Bu yazılarda eshabın şimdiye kadar görülmiyen ve neşredilmiyen tarihî resimlerini göreceksiniz.

★

Hilmi Meraki. İhsan Sungu İlk okul öğrencisi 5-A N. 1532 Ankara:

Semavî kitablar ve bazı bilginler insanlığın ilk üreyiş yerini Asya olarak kabul ediyorlar. Sonra buradan dünyaya yayılmışlardır. Amerikaya da Behring boğazının don bulunduğu zaman buzların üstünden yürüyerek geçtiklerini kabul ediyorlar. Bazıları Amerikanın da OTOKTO = yerli halkı bulunduğunu ileri sürüyorlar. O halde Asyadan atlamak için yer aramaya lüzum yoktur. Asya insanlığın beşiği olduğuna göre eski Amerikalıların Asyanın en şimal doğu müntehasından kış günlerinde buzların üzerinden Amerikaya geçmiş olmaları hakikate en yakın olan bir ihtimaldir..

19 uncu asır başında Küçüksu mesiresi *(Ressam Bartlet'in tablosu)*

Fiyatı 50 kuruş